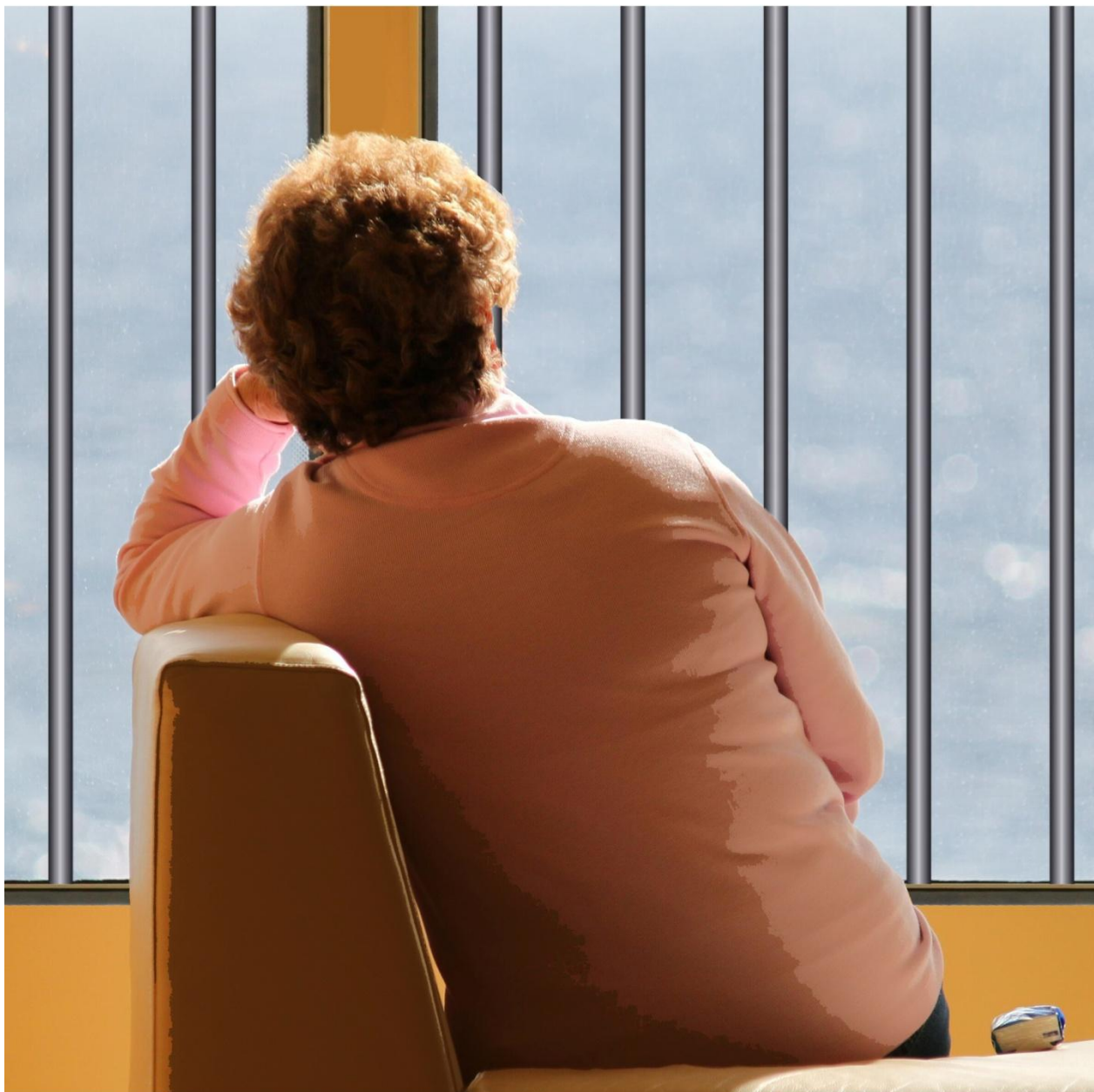

Pastorale Verkenningen

JAARGANG 21 - no. 2, juli 2026

Tijdschrift voor het Justitiepastoraat

+++++

Morele verwonding

Pastorale Verkenningen is een uitgave van het RK en PC justitiepastoraat.

De redactie ziet zichzelf vooral als verzamelaar van artikelen en stimulator van collegae en anderen om te schrijven over de onderwerpen die betrekking hebben op het werkveld van het justitiepastoraat.

Pastorale Verkenningen wil deskundigheidsbevorderend zijn, onder andere door na te denken over het justitiepastoraat en haar context, door de uitwisseling van visies op aspecten van het werk, door het reflecteren op noviteiten en door aandacht te schenken aan de bronnen van waaruit justitiepastores en justitiepredikanten leven en werken.

Het volgende nummer van *Pastorale Verkenningen* (jaargang 21, nr. 3) verschijnt in december 2026 en zal gaan over seksualiteit in detentie. De uiterste inleverdatum voor dit nummer is 1 november 2026.

De redactie bestaat uit:

A. Flierman

T. Veenstra

A.C. van Voorst

R. van Wieringen, secretariaat

Lay-out en digitalisering: Renilde van Wieringen.

Pastorale Verkenningen verschijnt onder de verantwoordelijkheid van hoofdaalmoezenier A.A.T. van Eijk en hoofdpredikant A.C. van Voorst.

ISSN: 1875-0850

Het redactieadres:

Dienst Geestelijke Verzorging

Redactie Pastorale Verkenningen

Postbus 90829, 2509 LV Den Haag

a.v.voorst@dji.minjus.nl

Morele verwonding

We zaten in de kroeg. Hij vertelde hoe de ervaringen van onrecht, die hij had opgedaan in zijn leven, hem uiteindelijk te veel werden. Hij was ingestort en begon gesprekken met een psycholoog. Maar dat hielp niet. Totdat iemand hem er op wees dat hij misschien wel moreel verwond was. Dat had hem de ogen geopend. Hij vertelde dat het niet zozeer de trauma's waren die hem nu dwars zaten maar vooral de beschadiging die hij in moreel opzicht had opgelopen. Het gevoel van onrecht, het niets kunnen doen, de schuld en de schaamte.

Zijn verhaal triggerde mij. Het was de eerste keer dat ik hoorde van 'morele verwonding' als term. Het raakte mij hem te horen vertellen hoe gesprekken die focusten op de traumatische kant van het verhaal hem niet verder hadden geholpen, omdat de morele verwonding buiten beeld was gebleven. We spraken verder over wat morele verwonding is en hoe dit uit kan werken.

Na dit gesprek las ik er het één en ander over. Ik ontdekte hoe ik eigenlijk nooit een pastoraal gesprek heb gevoerd vanuit de focus van morele verwonding. Ik herinnerde me de gesprekken met een jonge man die kindsoldaat was geweest. Hij vertelde me gruwelijke details over wat hem was aangedaan. Maar ook wat hij vervolgens weer had gedaan. Dat de herinneringen daaraan in levende beelden elke dag non-stop voorbij kwamen. Hoe hij geprobeerd had toch nog een morele grens te bewaken door van sommige handelingen alleen maar getuige te zijn. Ik herinnerde me hoe we spraken over het traumatische hiervan, maar met terugwerkende kracht zie ik nu dat zijn morele verwonding diep was en vele lagen kende.

Ik vraag me af hoe het gesprek verlopen zou zijn wanneer ik de gesprekken gevoerd had vanuit deze focus. Het antwoord hierop zal ik nooit weten. Maar het geeft wel het belang aan van dit themanummer.

Bauk Zondag beschrijft in heldere bewoordingen in het hoofdartikel wat morele verwonding is en welke rol met name de geestelijke verzorging hierin kan spelen. Verder is er ook een bijdrage van een gedetineerde. Met hem zijn een heel aantal gesprekken gevoerd die eigenlijk vooral over dit thema zijn gegaan. Daarnaast hebben een heel aantal collega's een casus beschreven van iemand die moreel verwond was. Bijzonder is daarin de bijdrage waaruit blijkt dat een huwelijksviering kan bijdragen in genezing. Vanuit de Orthodoxe traditie wordt de morele verwonding breder benaderd en gezien vanuit de gebroken moraliteit, hetgeen vooral een geestelijke wond is. Kortom: dit nummer is een must voor onze gereedschapskist van pastorale kennis en benaderingen.

Namens de redactie Anne van Voorst

Inhoudsopgave

Thema

- 04 [Morele verwonding en geestelijke verzorging](#)
door Bauk Zondag
- 08 [Casus, Vergeving is genezing](#)
door een justitiepastor
- 09 [Van verwonding naar heling](#)
door een gedetineerde
- 12 [Casus, Zachtmoedigheid geven](#)
door een justitiepastor
- 13 [Een huwelijksvernieuwing als ritueel bij morele verwonding](#)
door een justitiepastor
- 17 [Casus, Schuld en schaamte in detentie](#)
door een justitiepastor
- 18 [Casus, Strijden voor zijn kind](#)
door een justitiepastor
- 19 [Gebroken moraliteit: een weg van geestelijke genezing volgens de kerkvaders](#)
door vader Serafim
- 24 [Casus, Zijn morele kompas](#)
door een justitiepastor

Ontwikkelingen

- 26 [Dag van de Gevangene](#)
[Zondag 11 Oktober 2026](#)
door Anne van Voorst

Cultuur

- 28 [Column](#)
door Hanneke Allewijn
- 29 [L'Étranger](#)
door Rob Polet

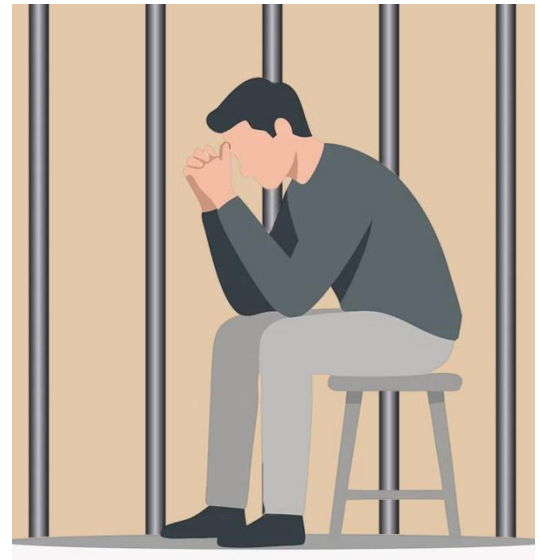
Uit het veld

- 31 [De taal van symbolen](#)
door Geert Rozema
- 34 [Verbonden met welke geest?](#)
[Over de rol en betekenis van spiritualiteit in het werken met gedetineerden](#)
[Verslag studiedagen R.-K. Justitiepastoraat 14-15 april 2026](#)
door Albert Kamp (redactie)
Wim Timmer, Rudi Kikkert, Romy van Eck-Sloot, Reniér Smeets(eerste studiedag)
Rob Polet, Jan van Beek, Marian Boersen-Rigter (tweede studiedag)

Morele verwonding en geestelijke verzorging

door Bauk Zondag

Morele verwonding is in bredere kring een opkomend begrip waarbij begrippen als schuld, schaamte, morele woede, vergeving en gevoelens van verraad een rol spelen. Het Handboek Moral Injury in Context¹ gaat in op verschillende verschijningsvormen en oorzaken van morele verwonding bij hoog risicoberoepen.

+++++

Inleiding

Het interessante van dit transdisciplinaire onderzoeksproject naar morele verwonding onder leiding van Tine Molendijk is dat het een begrippenkader en wijze van luisteren voor een brede groep van professionals inzichtelijk en toegankelijk maakt. Het handboek ordent de verschijningsvormen bij personen én zet de invloed van organisaties en leidinggevendens op het ontstaan van morele verwonding helder uiteen. Geestelijk verzorgers die het handboek lezen zullen veel van de taal die gebruikt wordt herkennen; schuld, verantwoordelijkheid, morele woede, een gebroken ziel en schaamte zijn woorden waar het in het pastoraat in de gevangenis en tbs vaak om draait. Binnen het werkveld van de psychiatrische hulpverlening was het de psychiater Jonathan Shay die in zijn boek over Vietnamveteranen, die ook worstelden met

onder andere schuld, als eerste de term 'moral injury' inbracht. In 2009 ontwikkelden de psycholoog Brett Litz en collega's een eerste conceptueel model van morele verwonding. Het doel van Shay, Litz en anderen was om bij de dominante blik op trauma als angst de morele dimensie van trauma te betrekken. Het *Handboek Moral Injury in Context* kan gezien worden als een uitnodiging aan geestelijk verzorgers om hun begrippenkader onder de korenmaat vandaan te halen en in gesprek te brengen met andere disciplines. Om die reden is het belangrijk voor geestelijk verzorgers om zich goed te verdiepen in de begrippen en werking van hun eigen inbreng vanuit hun vak.

Voor dit artikel maak ik gebruik van het handboek en ga ik in op morele verwonding als begrip, werking en context in hoog risico omgevingen, de

betekenis ervan voor geestelijk verzorgers en voor gedetineerden en tbs-gestelden.

Wat is morele verwonding?

‘Morele verwonding is de psychologische, spirituele en sociale impact van een schending van fundamentele morele overtuigingen en verwachtingen waarbij de moreel verwonde persoon zowel het slachtoffer, de getuige als de dader kan zijn geweest, in ieder geval in eigen ogen.’

De moreel verwonde persoon kan schuld, schaamte en boosheid ervaren, alsook ervaringen van ‘innerlijke desoriëntatie, sociale vervreemding en algehele zinloosheid’.

Morele verwonding en de persoon

Het handboek gaat in op mensen met hoog risicoberoepen maar stelt dat iedereen moreel verwond kan raken.

Voorbeeld

Een pastoraal die een kaarsje voor zijn moeder brandt omdat hij haar niet kon beschermen tegen het geweld van zijn stiefvader is moreel verwond. Hoewel hij wist dat hij er niks aan kon doen voelt hij dat hij tekortgeschoten is. Goed bedoelde opmerkingen dat hij er niks aan kon doen ervaart hij als verraad. Hij ervaart morele woede ten opzichte van zichzelf en zijn stiefvader én tegenover jeugdzorg die hem uit huis plaatste. Voor zijn woede kan hij behandeld worden met bijvoorbeeld agressie regulatie therapie. Maar die therapie neemt zijn ervaren schuld niet weg waardoor de woede blijft bestaan. Zaak is om hem de kans te geven, ook binnen de therapie, te spreken over zijn woede, tekort schieten en schuld, om zo de mogelijkheid om zichzelf anders onder ogen te zien te verkennen. Morele woede gaat altijd over persoon en context. Het is dus van belang die context mee te blijven nemen. Woede uitsluitend beschouwen

als een persoonlijke verantwoordelijkheid en emotie plaatst de veroorzakende organisaties of personen buiten beschouwing en ontslaat hen van verantwoordelijkheid. Jezus, om een pastoraal voorbeeld aan te halen, die de handelaars op het tempelplein woedend de mantel uitveegde toonde morele woede. Zijn woede was niet een te psychologiseren emotie maar een reactie op schending van waarden. Mensen die kampen met morele woede worden in de steek gelaten als hun woede uitsluitend als een persoonlijke emotie wordt beoordeeld.

Voorbeeld

Een verpleegkundig militair heeft de zorg voor een gewonde jongen. Hij krijgt, samen met zijn collega's, de opdracht, zich terug te trekken. Hij moet de jongen achterlaten en weet dat het kind zonder zorg en medicijnen zal sterven. Hij zit klem tussen zijn medische en militaire eed, een waardeconflict dat dwingt tot onverenigbare morele verplichtingen. Hij probeert zijn gevoelens te delen met zijn leidinggevende. Hij krijgt terug dat dit nu eenmaal de opdracht is; hij wordt niet gehoord, waardoor gevoelens van verraad ontstaan. (voorbeeld ontleend aan het *Handboek Morele verwonding in context*) Soms helpt het om te weten hoe het met iemand is verder gegaan. Als die discretionaire ruimte wordt ingeperkt kan dat een morele belasting zijn die schuld of schaamte voedt. Dit ondersteunt het belang van het verband tussen justitiecollega's die van elkaar kunnen horen hoe het verder gaat met iemand of iemand soms kunnen opzoeken als pastorale nazorg, ook voor de geestelijk verzorger zelf.

Diverse aspecten van morele verwonding

Ons morele kompas is niet per se eenduidig waardoor ook verwarring kan optreden bij morele dilemma's. Moreel verwondende situaties worden niet altijd herkend en doen zich voor in de gradaties frustratie, stress en verwonding. Compassiemoeheid en het gevoel suboptimaal werk te leveren zijn gevoelens die niet door een incident maar sluipend morele verwonding veroorzaken. Indien de verwonding niet tijdig wordt her- en erkend als een existentieel vraagstuk kan deze makkelijk met PTSS of

cognitieve dissonantie worden verward waardoor de verwonde persoon doorverwezen wordt voor psychologische of psychiatrische behandeling en aandacht voor de morele laag uitblijft. Bij langdurige blootstelling aan waardeconflicten kan morele afstomping en het gevoel van zinloosheid, 'het maakt toch niet uit wat ik doe' ontstaan.

Een bijzondere vorm van morele verwonding is de tragische woede, dat is berouw 'over het feit dat de moreel beste optie slechts de minste van twee kwaden was'.

Het vraagt zorgvuldig luisteren om te onderscheiden waar het om gaat bij morele verwonding, ook om te voorkomen dat het begrip te pas en te onpas wordt gebruikt. Mensen kunnen ook op de spirituele laag morele verwonding oplopen. Mensen die 'een goed mens zijn' als belangrijke waarde hebben, lopen hierbij meer risico. De confrontatie met onder andere kwaad, onmacht, ontheiliging, besef van menselijke kwetsbaarheid en zelfs de ervaring afgesneden te zijn van liefde, zijn verschijningsvormen van verwonding op de spirituele laag. 'Morele verwonding wordt vaak omschreven als een 'zielenwond,' een spiritueel trauma waarbij het kostbaarste in ons, onze ziel, breekt.' (*Handboek MV in context* p.64)

Zo gezien zijn geestelijk verzorgers zowel de beroepsgroep bij wie moreel verwonde mensen terecht kunnen als een beroepsgroep die kwetsbaar is voor morele verwonding.

Geestelijk verzorgers ervaren vaak onmacht in hun werk, zowel in het 'oplossen van leed' als in hun positie in de organisatie, ze zijn vaak beperkt in vaardigheden, middelen of bevoegdheden. De ervaring van die onmacht brengt ook de ervaring

met zich mee dat geestelijk verzorgers inherent kwetsbaar zijn. Deze ervaring kán uiteindelijk ook weer leiden tot grotere morele veerkracht en vrijheid en spirituele groei.

Hier wil ik, vanuit het perspectief van gedetineerden en tbs-gestelden het 'afgesneden zijn van liefde' in het bijzonder naar voren halen. Schaamte over wie je bent en schuld over wat je hebt gedaan kunnen je afsnijden van een fundamenteel verlangen naar liefde. Dit is een zeer existentiële ervaring van morele verwonding op de spirituele laag. Hier zijn geestelijk verzorgers en vrijwilligers de aangewezen personen om gedetineerden en tbs-gestelden te laten ervaren dat ook zij deel mogen uitmaken van bronnen van liefde.

Morele verwonding en context

Professionals met een hoog risicoberoep werken vaak in organisaties waar veel op het spel staat. Morele verwonding ontstaat door factoren zoals incidenten, publieke opinie, de wijze waarop het werk is georganiseerd en door ervaringen van verraad.

Er zijn in de werkcontext impliciete en expliciete vormen van verraad. Impliciet verraad kan onder andere gaan om de verdelingen van middelen, bijvoorbeeld te weinig beschermende kleding ten tijde van corona of te weinig uren om het werk te doen, waardoor medewerkers hun morele overtuiging onvoldoende kunnen volgen. Expliciete ervaringen van verraad ontstaan door concrete personen van wie te weinig steun en begrip ervaren wordt; 'zulke dingen horen nu

eenmaal bij het werk'. Ook afstandelijk leiderschap kan morele verwonding doen laten ontstaan.

De rol van de geestelijk verzorger in de organisatie

Geestelijk verzorgers zien morele verwonding als een normale reactie op kwaad. Vanuit die blik kunnen ze de organisatie moreel beraad aanbieden zodat morele emoties en twijfels kunnen worden verkend.

Geestelijk verzorgers kunnen door hun kennis van en vertrouwdheid met begrippen rond morele verwonding het als hun taak zien om prioriteit te geven aan het beschermen en cultiveren van de menselijke ziel.

Daders en morele verwonding

De definitie van morele verwonding neemt ook het zelf schuld hebben aan de morele schending op. Dat maakt dat iedereen, ook de strafrechtelijk veroordeelde dader, moreel verwond kan zijn. In

justitiële verkenningen gaan Molendijk en Helmich² in op daderschap en morele verwonding binnen ons strafrechtstelsel. Zij brengen naar voren dat de wijze waarop gedetineerden hun strafproces en straf doormaken de confrontatie met morele emoties als schuld, schaamte en boosheid verhindert.

Voor herstel van morele verhoudingen zijn, zowel voor de dader als het slachtoffer, gevoelens van schuld en schaamte nodig. De zittingen rondom de zaak staan vaak onder druk van media-aandacht en verwachtingen van slachtoffers. Voor daders is het erg lastig om dan, in afwachting van de mogelijke straf, mentaal de juiste houding te vinden. Eenmaal gedetineerd is het detentieklimaat onveilig om aan de slag te gaan met de morele kant van de zaak. Ook in de tbs, zo stellen Molendijk en Helmich, is het bespreken van de existentiële laag van daderschap lastig, omdat de behandeling gericht is op risicofactoren en beschermende factoren. Voor gedetineerden is het vaak moeilijk voorstelbaar wat de daad heeft gedaan met het slachtoffer en nabestaanden.

Om daders te helpen het leed dat ze hebben veroorzaakt onder ogen te zien, is het belangrijk om hun gevoelens van schuld en schaamte serieus te nemen en hen niet alleen juridisch of medisch-psychiatrisch te beoordelen.

Drs Bauk Zondag, geestelijk verzorger en dominee in FPC De Pompekliniek

¹ [Project Moral Injury | Een transdisciplinair NWO NWA-project van de Radboud Universiteit Nijmegen, de Nederlandse Defensie Academie, de Politieacademie, het Nederlands Veteraneninstituut en het ARQ Nationaal Psychotrauma Centrum](#)

Molendijk, T, Eikenaar, T, Gilhuis, N en Marel van der, S, *Handboek Moral Injury in Context*, Boom, 2025
Het handboek biedt informatie voor therapeuten, geestelijk verzorgers, leidinggevenden, HR medewerkers en andere disciplines die werken in hoog impact contexten.

² [Trauma en de strafrechtstelsel](#), justitiële verkenningen, editie 1, 2025

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

— — — —

+++++

CasusVergeving is genezing

Maar wat als je niet meer vergeven kunt, met name jezelf niet?

Een tijd geleden sprak ik een man in detentie die ontzettend met zichzelf in de knoop zat. Wat hij teweeg had gebracht was onmogelijk te vergeven. Schuldgevoelens en oprechte spijt waren bij hem grote open wonden geworden. Wonden waarvan hij zelf zei dat ze nooit meer zouden genezen. Hoe kon het ook anders, niet na wat hij had gedaan.

De man had haast en daardoor reed hij veel te hard. Hij heeft hierbij een vrouw over het hoofd gezien en zij heeft de klap niet overleefd. Hij herhaalde tegen mij en tegen zichzelf: 'Ik had helemaal geen haast hoeven hebben, waarom dacht ik dat ik hard moest rijden?' Hij bleef zichzelf ontzettend straffen voor wat hij had veroorzaakt. Hij zocht naar manieren om de pijn enigszins te verzachten, de pijn van dierbaren van het slachtoffer, maar het lukte niet. Hij vertelde me dat als hij weer vrij zou zijn hij zich volledig zou gaan inzetten voor goede doelen. Hij was van plan overal waar hij kon een kaarsje aan te steken voor de vrouw en hij wilde dat hij het verdriet bij de ouders weg kon halen. 'Want ik heb hun dochter afgepakt'. Wanneer hij dat laatste heeft uitgesproken zegt hij ook tegen zichzelf dat niets, maar dan ook niets ooit goed genoeg zal zijn. '

We spraken over vergeving maar hij wilde er niets van weten. Hij kon zichzelf niet vergeven en verdiende dat in zijn ogen ook niet. De ouders van de vrouw hadden hem overigens wel vergeven. Hij kon dat niet goed begrijpen en vond het dus ook lastig om te accepteren. Hij bleef herhalen: 'Niets wat ik nog doe brengt haar terug', 'ik kan dit nooit meer goedmaken, met wat ik ook doe'. Zelfs Gods ontferming, weten dat Hij je door en door kent, hielp hem niet welke vorm van vergeving dan ook te accepteren.

Op en neer geslingerd tussen schuld, het gevoel dit nooit meer goed te kunnen maken en de obsessie alles goed te willen maken. De pijn van wat hij heeft gedaan en zijn ziel opzoek naar rust en genezing. Ik gun hem wat ons allemaal wordt gegund: 'Neem mijn juk op en kom bij Mij in de leer, omdat Ik zachtmoedig ben en eenvoudig van hart, en u zult rust vinden voor uw ziel. Want mijn juk is zacht en mijn last is licht' (Mt 11:29:30).

Lasten achterlaten, vergeven. Ik vraag me af, hoe verhouden vergeving en morele verwonding zich tot elkaar?

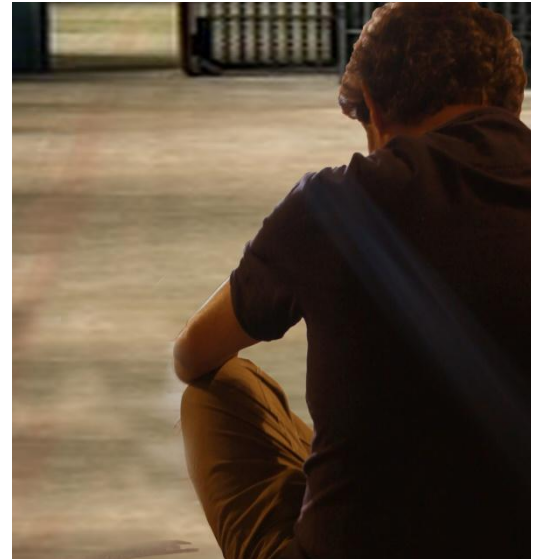
[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

+++++

Van verwonding naar heling

door een gedetineerde

Het gevoel van onmacht, wanneer je iets overkomt waar je geen controle over hebt, is iets wat we allemaal kennen. Maar wat vaak onderschat wordt, is hoe diep die ervaring snijdt. Het tast niet alleen je moment aan, maar ook je persoonlijkheid, je vertrouwen, je kijk op de wereld, je waarden en je gevoel van eigenwaarde.

+++++

Onzichtbare last

Dit soort wonden zijn niet zichtbaar. Ze bloeden niet. Maar ze blijven. Soms stil op de achtergrond, soms luid aanwezig in je gedrag, je keuzes en je reacties. En het gevaarlijkste is misschien wel dat je vaak niet eens door hebt waar ze vandaan komen.

De meeste mensen nemen niet de tijd om echt naar binnen te kijken. Om die pijn onder ogen te zien. Te begrijpen. Te verwerken. In plaats daarvan leren ze ermee leven. Ze dragen het met zich mee, jarenlang, soms een heel leven lang. En die onzichtbare last brengt meer schade met zich mee dan ze ooit hadden verwacht.

Jeugdtrauma

Iedereen draagt iets mee uit zijn jeugd. Als kind bevind je je in een wereld die grotendeels door anderen wordt bepaald. Ouders, familie, school, omgeving. Je hebt weinig controle en nog minder begrip van wat er gebeurt.

Er zijn situaties die een kind niet hoort mee te maken: misbruik, mishandeling, verwaarlozing, constante spanning, onveiligheid, oneerlijkheid. Maar zelfs in minder extreme gevallen kunnen herhaalde ervaringen diepe sporen achterlaten.

Elk kind reageert anders. Waar de één zich afsluit, vecht de ander terug. Waar de één zich aanpast, verzet de ander zich. Maar één ding is bijna altijd hetzelfde: die ervaringen vormen je.

Mijn ouders schreeuwden veel. Mijn vader was agressief, mijn moeder onzeker. Ik was te jong om alles bewust te begrijpen, maar oud genoeg om het te voelen. Later, toen mijn moeder en haar partner samen waren, werd het alleen maar erger. Het geschreeuw, de spanning, de angst.

Ik herinner me hoe ik als klein kind in angst zat. Bang dat ze elkaar iets aan zouden doen. Bang dat het nooit zou stoppen. En vooral: het gevoel dat ik er niets tegen kon doen. Complete onmacht.

Ik bad. Ik smeekte om hulp. Om een teken. Om verandering. Maar die kwam niet. En op een gegeven moment besloot ik iets wat voor mij toen logisch voelde: ik was alleen. Als er al een God was, dan luisterde hij niet naar mij. Dus moest ik het zelf doen. Overleven, op mijn eigen manier.

Adolescentie

Later, toen ik ouder werd, begon die opgeslagen angst zich te vertalen in gedrag. Als iemand tegen mij schreeuwde, wilde ik weg. Vermijden. Ontsnappen. Maar als dat niet kon, gebeurde er iets anders. Mijn lichaam begon te trillen. Mijn hart ging tekeer. En diep van binnen groeide een woede die ik niet kon stoppen. Voor mij voelde schreeuwen als geweld. En geweld moest gestopt worden.

De enige manier die ik kende, was om het te beëindigen. Hard. Definitief.

Die reactie bleef niet beperkt tot één situatie. Het zat overal in. In relaties, vriendschappen, werk, ontmoetingen met vreemden. Het maakte niet uit waar of met wie. Dat gevoel van onmacht dat ik als kind had ervaren, wilde ik nooit meer voelen. En dus vocht ik ertegen. In alles.

Mijn kijk op de wereld werd beïnvloed door dat ene gevoel: oneerlijkheid. Waarom gebeurt dit? Waarom ik? Waarom nu?

En bijna automatisch volgt er nog een vraag, vaak zonder dat je hem bewust stelt: van wie is dit de schuld?

Want als iets oneerlijk voelt, lijkt het logisch dat iemand daarvoor verantwoordelijk moet zijn. Iemand moet het gedaan hebben. Iemand moet de oorzaak zijn van wat jij voelt. En dus begin je te zoeken. Naar een schuldige.

Soms ligt die buiten jezelf. Soms wijs je naar mensen, naar situaties, naar het leven zelf. Maar wat je eigenlijk doet, is proberen grip te krijgen op iets wat ooit volledig buiten je controle lag.

Het probleem is alleen: schuld geven verandert niets. Het verzacht de pijn niet. Het lost de situatie niet op.

Sterker nog, het creëert iets nieuws. Iets wat net zo destructief kan zijn als wat je ooit is overkomen.

Want wanneer je blijft hangen in boosheid en schuld, begint die oneerlijkheid zich via jou te verspreiden.

Eerst van binnen. Dan naar buiten.

Je wordt harder. Wantrouwender. Je verwacht het slechtste van mensen, nog voordat ze je iets hebben

laten zien. Je beschermt jezelf door afstand te houden, door controle te willen, door sneller te oordelen.

En zonder dat je het doorhebt, ga je zelf oneerlijk worden. In hoe je naar anderen kijkt. In hoe je met ze omgaat. In wat je ze wel of niet gunt.

Niet omdat je slecht bent. Maar omdat je jezelf probeert te beschermen tegen iets wat je ooit kapot heeft gemaakt.

Alleen werkt die bescherming niet zoals je denkt. Het sluit niet alleen pijn buiten, maar ook verbinding. Vertrouwen. Openheid. En zo ontstaat er iets wrangs: uit angst voor oneerlijkheid, creëer je zelf nieuwe oneerlijkheid.

De enige uitweg begint bij een ongemakkelijke realisatie: niet alles heeft een schuldige die jouw pijn kan oplossen. En niet alles wat oneerlijk is, kan rechtgezet worden.

Wat je wél kunt veranderen, is hoe jij ermee omgaat.

Niet door te onderdrukken. Niet door te ontkennen.

Maar door te zien dat jouw reactie bepaalt wat er daarna gebeurt. Daar begint echte kracht. Er groeide kracht. Het besef dat ik niet meer dat kleine kind was.

Dat ik kon opstaan voor mezelf. Dat ik keuzes kon maken. Dat ik "nee" kon zeggen.

Alleen wist ik nog niet hoe ik die kracht op een gezonde manier moest gebruiken.

Volwassenheid

En dan, zonder waarschuwing, ben je volwassen. Je hebt werk, misschien een partner, misschien een kind. Verantwoordelijkheden. Een plek in de maatschappij. Je doet wat je denkt dat goed is. Je probeert vooruit te gaan. Je bouwt iets op.

Maar die oude wonden? Die zijn niet verdwenen.

Ze zitten er nog steeds. Stil. Wachtend. Soms verborgen, soms plotseling aanwezig. In ruzies. In frustraties. In hoe je reageert op kritiek. In hoe snel je boos wordt, of juist afsluit.

Je draagt het met je mee als een zware rugzak, zonder dat je doorhebt hoe zwaar hij eigenlijk is geworden.

En wanneer mensen je proberen te vertellen wat je anders moet doen, hoe je moet veranderen, hoe je beter kunt leven, komt er weerstand.

Wie zijn zij om dat te zeggen? Wat weten zij van mijn leven? Van wat ik heb meegemaakt?

Dus praat je minder. Of alleen oppervlakkig. Of alleen met een paar mensen. Maar diep van binnen verwacht je niet echt dat iets zal veranderen. Dus ga je door. Gewoon... door.

Gearresteerd worden

Gearresteerd worden was een breekpunt. De ene dag had ik mijn eigen bedrijf. Ik was zelfstandig. Vrij. Trots. De volgende dag was ik alles kwijt. Mijn vrijheid. Mijn controle. Mijn identiteit. Mij werd verteld waar ik moest zijn, wat er zou gebeuren, hoe mijn leven eruitzag. Voor iemand die al zijn hele leven gevochten had tegen onmacht... was dit het ultieme moment van verlies van controle. Of zo leek het.

Inzicht

Zeven en een half jaar. Zo lang duurde het voordat ik echt begon te begrijpen wat er in mij zat. Ik leefde tussen mensen die door de maatschappij vaak als “het slechtste van het slechtste” worden gezien. Criminelen. Verslaafden. Mensen met hun eigen verhalen, hun eigen pijn. En ergens daar, in die omgeving, begon iets te veranderen. Ik leerde dat het uiteindelijk niet draait om waar je bent, maar om wie je bent. Wie je kiest te zijn, elke dag opnieuw. Ik leerde dat het makkelijk is om anderen de schuld te geven voor je gevoelens. Om te zeggen dat iemand anders je boos heeft gemaakt, of jouw pijn heeft veroorzaakt. Maar de harde waarheid is: jij bent degene die bepaalt wat je binnenlaat. Jij opent de deur. Voor mensen. Voor woorden. Voor gebeurtenissen. Dat betekent niet dat alles jouw schuld is. Maar het betekent wel dat jij de verantwoordelijkheid hebt over hoe je ermee omgaat. En dat is een moeilijke les. Misschien wel de moeilijkste.

De naam van de auteur is bekend bij de redactie.

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

— — — —

+++++

Heling

Heling is geen eindpunt. Het is een proces. Sommige wonden genezen langzaam. Andere sneller. En sommige blijven altijd een litteken. Maar dat betekent niet dat je gebroken bent. Wat belangrijk is om te onthouden, is dat je niet alleen bent. Er zijn mensen die in je geloven. Die van je houden. Die het beste met je voor hebben. Dat zijn de mensen die je dichtbij moet houden. Niet de mensen die je leegtrekken, klein maken of proberen te veranderen in iets wat je niet bent. Dus...? Je kunt een ander niet veranderen. Mensen waren al wie ze zijn voordat jij ze ontmoette. Dus stop met proberen hen te veranderen.

Werk aan jezelf. Leer jezelf kennen. Begrijp waar je reacties vandaan komen. Verander wat nodig is. Pas je aan waar het helpt. Sta op wanneer je valt.

Geef nooit op. Want op het moment dat jij opgeeft, stopt alles. Hoe zwaar het leven nu ook voelt, onthoud dit: dat kleine kind in jou heeft alles al overleefd. Alles. En nu ben je volwassen. Nu heb je kracht. Keuze. Bewustzijn. Niemand kan je naar beneden halen zonder jouw toestemming. Dus lach, zelfs als het moeilijk is. Niet omdat het makkelijk is, maar omdat je weigert gebroken te worden. Dit is geen einde. Dit is een begin. Een nieuwe kans. De vraag is alleen: neem je hem aan? Want wat er voor je ligt, is geen straf. Het is een uitdaging. En één ding heb je al je hele leven bewezen: je overleeft.

THEMA

Casus

Zachtmoedigheid geven

Een jongeman die sinds kort in detentie zat, brak tijdens een groepsgebesprek eens in huilen uit. Hij had zo ongelofelijk veel spijt van wat hij had gedaan, dat hij ten overstaan van zijn medegebetineerden zijn emoties niet meer de baas was. Hij vertelde dat het een ongeluk was geweest, een impulsieve daad. Een dronken familielid had ruzie gehad met een aantal mensen en hij was ertussen gaan staan om de boel te kalmeren.

Maar hij had een wapen op zak, en toen de situatie escaleerde had hij deze ook gebruikt. In blinde paniek, instinctief, om zijn naaste te beschermen, maar met de dood van een ander tot gevolg. Het was een rustige, zachtmoedige jongeman die door drugsgebruik binnen de familie en het slechte huwelijk van zijn ouders al vroeg de rol van bemiddelaar op zich had genomen. Hij was in zijn leiderschapsrol gestapt, maar door de intensiteit van het moment overweldigd geraakt, met een groot tragedie tot gevolg.

Tijdens individuele gesprekken kwam naar voren dat dit ook voor hem een enorm trauma heeft opgeleverd. Niet alleen moest hij jarenlang de cel in, hij stond nu ook bekend bij zijn vrienden, stadsgenoten, en iedereen die hem maar zou opzoeken op internet als iemand die een ander gedood heeft. Het betrokken familielid wilde hem niet meer zien of spreken en verweet hem de escalatie. De herinnering aan het gezicht van het slachtoffer die langzaam het leven liet, maakte hem sprakeloos en intens verdrietig.

In de gevangenis zelf is de wereld buitengewoon hard. Personeel is vanuit het perspectief van gedetineerden door hun ervaring en professionele werkhouding enigszins afgestompt, dus op veel begrip hoef je niet te rekenen. Medegebetineerden hebben zo hun eigen zorgen, trauma's en dagelijkse irritaties, en die hebben daarom maar weinig ruimte om zich het leed van anderen aan te trekken. De jongeman is in zijn laatste dagen ook nog eens zwaar mishandeld door een andere gedetineerde uit frustratie omdat die kort daarvoor was veroordeeld tot een lange celstraf. Uiteindelijk moest deze jongeman zijn weg vervolgen met nog meer trauma's, littekens en teleurstellingen dan hij al had, en moest hij zijn leven weer opbouwen nog voordat het goed en wel begonnen was.

Door veel tijd voor hem te nemen en in alle rust en zonder oordeel zijn verhaal van verschillende kanten te bekijken gedurende deze periode, heeft de geestelijke verzorging hem hopelijk geholpen om zijn zware psychische lasten te verlichten en hem het inzicht en zachtmoedigheid gegeven om ook zichzelf een beetje te vergeven.

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

+++++

Een huwelijksvernieuwing als ritueel bij morele verwonding

door een justitiepastor

De ontmoeting tussen dhr. X en mijn persoon volgt na het invullen van een spreekbriefje in de PI waar ik werk. Meneer is kerkelijk betrokken en wil een dominee spreken.

Hij valt met de deur in huis en beschrijft hoe- en waarom de rechtbank hem gevangenisstraf heeft opgelegd.

+++++

Morele verwonding bij de dader

Al snel blijkt dat de strafoplegging niet het hele verhaal is. Zijn gemoedstoestand omvat schaamte, schuldbesef en boosheid over zijn eigen gedrag. Met deze elementen zijn we op het vlak beland van 'Morele Verwonding', waarvan het 'Handboek Moral Injury in Context'¹ de volgende definitie geeft:

'Morele verwonding is de psychologische, spirituele en sociale impact van een schending van fundamentele morele overtuigingen en verwachtingen waarbij de moreel verwonde persoon zowel het slachtoffer, de getuige als de dader kan zijn geweest, in ieder geval in eigen ogen.'

Bij dhr. X is sprake van morele verwonding bij de dader. Hij kampt zoals gezegd met een gevoel van schuld en schaamte. De schuld is hierbij niet het

grootste probleem, tegenover de rechters is hij bekennende verdachte en hij accepteert zijn vrijheidsstraf. Met de verplichte behandeling bij een GGZ-instelling is hij meteen na zijn veroordeling begonnen. Het ontslag door zijn werkgever, met aanmerkelijke financiële gevolgen, heeft hij aanvaard. Maar wat blijft steken is het gevoel van schaamte, niet alleen voor zijn partner en kinderen, maar ook voor zichzelf. 'Hoe kan ik mijzelf vergeven' is een regelmatig klinkende verwoording van bovengenoemde gedachten.

Jezelf vergeven

Alvorens het contact met deze pastoraat verder te beschrijven eerst iets over mijn theologische positie ten aanzien van het 'jezelf vergeven'. Ik heb mijn aarzelingen of dit wel mogelijk is. Een

Bijbelse bron voor mijn bedenkingen is bijvoorbeeld 1 Johannes 1: 9 waarin staat dat als wij onze zonden belijden, God trouw is en rechtvaardig om de zonden te vergeven. Als iemand zichzelf niet kan vergeven dan komt dus de vraag naar boven of je Gods vergeving wel gelooft en aanvaardt. Het oordeel over jezelf klinkt dan luider dan het oordeel van de vergevende God. Als dominee zie ik het dan ook als mijn taak om bespreekbaar te maken hoe een leven vanuit Gods genade dan wordt beleefd. Tot zover de theologie. De vraag is nu hoe ik deze Bijbelse boodschap vertaal naar mijn pastorant?

Morele verwonding als existentieel en spiritueel gegeven

Ik bespeur bij de pastorant vooral een spirituele en existentiële nood. Misschien komt dit omdat hij beseft dat hij tegenover een dominee zit. De aard van zijn morele verwonding kan dus breder zijn. Omdat hij ook professionele therapie volgt laat ik echter de andere facetten van morele verwonding, zoals beschreven in de bovengenoemde definitie van T. Molendijk c.s., voor wat het is. Zijn existentiële nood is dat hij zich verwijderd weet van de persoon die hij ooit was en het moreel kompas om hier weer richting aan te geven is hij kwijt.

De gezinsleden om hem heen prijzen hem weliswaar voor zijn inzet bij de therapie, maar de nood zit dieper. Hij schaamt zich voor God. Zoals Adam in Genesis 3 wordt gevraagd: “Waar ben je”, zo verstopt hij zich voor een stem die hem toeroept: “Kom tevoorschijn”.

Nu heeft hij het geluk dat zijn partner dit ‘verstoppertje spelen’ doorheeft. Ze print Bijbelstudies uit op papier, die ze vervolgens samen bespreken en waarover ze corresponderen. Het wordt een nog intiemer proces omdat de plaatselijke kerk op pastoraal vlak, om het maar netjes te zeggen, niet helemaal voorbereid is op de vragen die er leven binnen

het gezin. Dit versterkt de band tussen echtgenoot/vader en de overige gezinsleden.

Drie gesprek

In onze contacten voelt de pastorant steeds beter aan dat de vraag aan Adam, ‘waar ben je’, ook hemzelf dicht op de huid zit. Hij spreekt de wens uit om dit onder zes ogen te onderzoeken. Die mogelijkheid is er, de inrichting waar ik op dat moment werk faciliteert namelijk op verzoek van geestelijk verzorgers zogenaamde ‘drie-gesprekken’. Zo voeg ik me dan ook op een dag bij de twee mensen in een privacy-proof gesprekskamer. Zijn partner is invoelend met betrekking tot zijn existentiële schaamte. Tegelijk stelt ze hem in de eerste ontmoeting de vraag of hij in mijn bijzijn wil benoemen wat hij haar en zijn gezin heeft aangedaan. Er moet tussen hem en zijn naasten blijkbaar iets worden vereffend. Dit doet mij beseffen dat het element ‘schuld’, ofwel de vraag ‘wat heb ik mezelf en de ander aangedaan’ vanuit de theorie van de morele verwonding niet kan worden overgeslagen, anders plak je goedkope pleisters met als gevolg stinkende wonden².

Het vervolg

In de persoonlijke contacten die ik aansluitend op de ‘drie-gesprekken’ één op één voer met de pastorant ervaar ik bij hem nog steeds een zekere ambivalentie. Hij weet van de vergeving door zijn partner en kinderen, hij neemt deel aan het avondmaal in de kerkdiensten, maar hij blijft zichzelf schamen voor wat er is gebeurd. Als dominee ga ik daar niet iedere keer op in, of misschien ook wél, maar dan op een andere manier, dat wil zeggen dat ik vooral luister en aanwezig ben. Zijn geestelijke nood heeft tijd nodig, het is een zoeken naar mensen die het met hem volhouden. Tot hij in een volgend ‘drie-gesprek’, zegt:

“Toen we op onze huwelijksdag het ja-woord gaven hebben we elkaar trouw beloofd in goede en in slechte tijden. Daarover heeft God zijn zegen gegeven. Mijn partner en ik hebben er samen over gesproken dat we deze belofte opnieuw zouden willen bevestigen naar elkaar. Zou

jij zo'n viering van een
'huwelijksvernieuwing' willen leiden?"

Het ritueel van de huwelijksvernieuwing

Ik ga me voor de beide mensen verdiepen in dit onderwerp en krijg steeds sterker het besef dat dit voor dit gezin een waardevol ritueel kan zijn. Een huwelijksvernieuwing is in de protestantse traditie geen vervanging van de oorspronkelijke belofte maar bevestigt het bestaande verbond, uitgesproken tussen twee mensen, voor Gods aangezicht. Wanneer twee mensen hun geloften vernieuwen, is dat in de eerste plaats een dankzegging voor Gods leiding en genade gedurende het huwelijk. In de tijd dat ik nog gemeentepredikant ben, krijgt het dan ook vaak de vorm van een dankdienst bij een 25- of 40-jarig huwelijksjubileum.

In de 'drie-gesprekken' ontdekken we dat in een huwelijksvernieuwing Gods trouw centraal staat. Deze trouw van God gaat vooraf aan menselijke trouw. Als je dit door-vertaalt naar iemand die zichzelf niet kan vergeven –wat speelt bij de pastoraal– kan een dergelijk ritueel dan ook het geloof versterken dat, voordat je jezelf vergeeft, God jou al vergeven heeft in het offer van zijn zoon.

De viering

Omdat de detentie er bijna op zit, bespreken we de mogelijkheid om een kerk in de buurt van het woonadres te reserveren. Vieren van het ritueel in de eigen kerkgemeenschap is geen optie voor het echtpaar, daarvoor is er te veel gebeurd. Ik

bespreek dit met de toenmalige hoofdpredikant en krijg toestemming om dit buiten de muren maar zonder ambtsdragers, net als in een dienst in de gevangenis, te leiden.

En zo zitten we op een avond met het gezin en een aantal van hun goede vrienden bijeen in een sfeervolle kerk. De teksten van de liturgie kenmerken zich vooral door een opnieuw bewust worden van wat je elkaar ooit hebt beloofd en waar God zijn zegen over gaf. En dat je door deze nieuwe bewustwording, inclusief de pijn van de levensgebeurtenissen sedertdien, wil vasthouden aan de trouw die je elkaar zoveel jaren geleden hebt beloofd. Beide partners verwoorden dit in een persoonlijke tekst naar elkaar toe. Tot slot beamen zij mijn vraag of zij onder de uitwerking van Gods zegen, er voor elkaar willen zijn in liefde en trouw, met: "Ja, met Gods hulp".

Morele verwonding en het element hoop

Het contact met de pastoraal begint binnen de muren in een situatie van hopeloosheid. Hij heeft schuld erkend en draagt de juridische gevolgen. De rechtspraak kan echter niet recht maken wat krom blijft in zijn schaamte, zijn geloof, zijn vertrouwen in zichzelf.

De gesprekken met hem, met zijn partner en kinderen en de hierop volgende huwelijksvernieuwing brengt zowel ruimte om de wond, de pijn en het verdriet onder ogen te zien, als dat het ook ruimte geeft voor hoop.

Het is mijn oud-collega (r.k. justitiepastor) George Scholte die in zijn boek over morele verwonding³ aandacht vraagt voor dit aspect 'hoop'.

Hoop betekent voor Scholte niet dat alles weer wordt zoals het was. Hij beschrijft hoop daarom ook niet als optimisme of als de verwachting dat alles goed komt. Veel meer dan dat is het de levenshouding om ondanks alles gericht te blijven op het goede. Het is de hoop die verwonde mensen in staat stelt tot verandering, groei en herstel. Het is een kwetsbare vorm van hoop, die

ruimte laat voor twijfel en pijn. In pastorale situaties kan deze hoop tegelijk wel worden gevoed door kleine tekenen van herstel: een gesprek waarin iemand zich gehoord voelt, een moment van zelfcompassie, of een eerste stap richting verzoening. Als justitiepredikant sluit ik

me helemaal aan bij de woorden van mijn oud-collega. Wat ik er tot slot aan wil toevoegen is dat deze hoop begint bij het openstellen voor- en het geloof in Gods genade, die wonderwel aan alle herstel voorafgaat. Morele verwonding kan niet zonder morele verwondering.

Naam auteur is bekend bij de redactie.

¹ Molendijk, T., Eikenaar, T., Gilhuis, N., & Van der Maarel, S. (red.) (2025). Handboek Moral Injury in Context: Een wetenschappelijke gids over morele verwonding voor de praktijk. Boom uitgevers.

² Een naam die in dit verband regelmatig klinkt in de literatuur over morele verwonding is die van Donald W. Shriver Jr. (1927 – 2021). Hij was van 1975 tot 1991 rector aan het befaamde Union Theological Seminary te New York. Zijn bekendste boek is 'An Ethic for Enemies: Forgiveness in Politics'. Hoewel het begrip 'moral injury' in deze studie nog niet met zoveel woorden aan de orde komt is het wel van invloed op latere studies op dit terrein. Shriver ontwikkelt een ethiek van vergeving die niet begint bij het slachtoffer, maar bij de erkenning van schuld door de dader. Hij benoemt ook dat Herstel altijd relationeel is. De morele verwonding van de dader kan alleen 'herstellen' in relatie tot anderen: door waarheid te spreken, verantwoordelijkheid te nemen, waar mogelijk herstel te bieden en opnieuw een plaats in de gemeenschap te vinden.

³ Scholte, G. (2025). Gevangen in het systeem: Morele stress en verwonding in het gevangeniswezen. Antwerpen/Apeldoorn: Maklu Uitgevers. ISBN 978-90-466-1313-9. Paperback, 282 pagina's.

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

■■■■

+++++

CasusSchuld en schaamte in detentie

Al enige tijd spreek ik met een man die (mede) door de muren van detentie vast zit in zijn morele verwonding. In één zin is dit de kern van zijn verhaal. Het is een verhaal waarin veel zaken spelen die in de huidige maatschappij maar moeilijk besproken kunnen worden doordat er direct geoordeeld en veroordeeld wordt als hij gaat praten. Zowel juridisch als sociaal. Sterker nog, ook hijzelf is onderdeel van onze maatschappij en ervaart sterk gevoelens van schaamte en schuld, afschuw over zijn eigen daden. Hij vindt ook dat hetgeen hij gedaan heeft niet kan en dat hij gestraft moet worden. Hij begrijpt het harde oordeel van zijn sociale omgeving en oordeelt ook hard over zijn eigen daden. Ja, hij neemt de verantwoordelijkheid voor zijn daden, erkent de pijn voor zijn slachtoffers. Daarin dreigt hij zelfs helemaal ten onder te gaan.

Zowel binnen de muren als daarbuiten is het vinden van een veilige plek waarin hij open en eerlijk zijn emoties kan vertellen moeilijk. Niet alleen als locatie, voor hem zelf is het überhaupt moeilijk zijn emoties te bespreken en te benoemen omdat hij in het licht van zijn delict eigenlijk vindt dat hij geen persoon meer mag en kan zijn.

In de gesprekken die we hebben zoeken we naar die vrije, emotionele ruimte. Zijn daad valt onder een zedendelict waardoor hij binnen de muren zich angstvallig stil houdt en probeert, het liefst ongezien de dagen door te komen.

Door zijn eigen morele opvattingen is de aanvaarding van zijn eigen daden moeilijk, zeer moeilijk. Wat daarbij (paradoxaal genoeg) helpt is de erkenning van zijn eigen slachtofferschap; hij is zijn jonge jaren slachtoffer geweest van een zedendelict. Maar dat is pas sinds kort bespreekbaar geworden en heeft veel impact gehad op zijn sociale omgeving. Verdriet, schuld, schaamte, verlies, alles komt samen in een worsteling om zijn morele fundament weer te vinden. Om dat wat er gebeurd is te kunnen aanvaarden én om er vervolgens mee te kunnen leven op een manier die voor hem mogelijk is. Voor hem, de slachtoffers en voor zijn (directe) sociale omgeving. Maar dat is nog een lange weg te gaan.

Het benoemen van zijn morele verwonding in onze gesprekken helpt hem zicht te krijgen op hetgeen er speelt in zijn situatie. Maar het is tekenend dat als hij opstaat aan het einde van ons gesprek, hij zijn wangen afveegt en een onbewogen gezicht tevoorschijn tovert.

Niks laten merken, niks laten weten, zeker niet in detentie!

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

+++++

CasusStrijden voor zijn kind

Ik heb hem ontmoet omdat hij graag gitaar wilde leren spelen, maar dat is niet de eerste keer dat ik hem zag. Dat was tijdens een van de ouder-kind dagen die hier in de PI worden georganiseerd. Ik zag een vader met zijn kind, en een hoop verdriet.

Als ik hem later via de muziekles beter leer kennen, hoor ik stukje bij beetje meer van zijn verhaal. Hij vertelt hoe hij heeft moeten vechten voor de voogdij over zijn kind, hoe hij om de tijd en middelen te hebben om dat voor elkaar te krijgen dingen heeft gedaan waardoor hij nu hier in de PI zit. Hij is degene die het gezag heeft over zijn kind, dat in eerste instantie bij een pleeggezin woont. Ze hebben een hechte band.

Wanneer het misloopt bij het pleeggezin zie ik hem als een leeuw vechten voor zijn kind, dat bij een jeugdinstelling wordt geplaatst. Het idee dat zijn kind schade ondervindt door wat hij heeft gedaan, door de beperkingen die de omgeving waarin hij zit hem oplegt, maakt dat hij onvermoeibaar bezig blijft voor zijn kind te vechten. Als ik vraag of hij nog wel eens tijd neemt voor zijn eigen rust, geeft hij aan dat dat pas kan als het goed gaat met zijn kind. Hoe dit alles voor hem is, waar het voor hem pijn doet, het is ondergeschikt aan dat wat zijn kind moet doorstaan door zijn afwezigheid. Dat gevoel overheerst alles. Zo lijkt het. De rest komt later wel, als hij weer bij zijn kind kan zijn en kan zorgen voor een veilige plek om op te groeien.

Waar ik kan, help ik, bij een begeleid bezoek, bij het aanwezig zijn via videoverbinding, bij belangrijke afspraken, en wellicht door te luisteren en mee te denken. 'It takes a village to raise a child', wie weet kan ik, samen met andere betrokken medewerkers hier, wel een beetje deel van die village zijn. Soms verloopt dat moeizaam, het regelen van verlof voor belangrijke afspraken, de spanning of beslissingen op tijd rond zijn en het steeds moeten bewijzen dat dingen 'noodzakelijk' zijn. Ik zie zijn frustratie. Zijn kind is er de dupe van dat hij hier zit, van de keuzes die hij gemaakt heeft, al kan hij er ook niet echt spijt van hebben. Als hij het niet had gedaan, had hij dan ook deze hechte en veilige band met zijn kind? Tegelijk kan hij er niet zijn op de manier die wat hem betreft eigenlijk zou moeten.

Als hij terugkomt van een verlof voor een belangrijke afspraak rondom de zorg voor zijn kind verzucht hij "ik was de hele tijd bezig te verdedigen wat ik zei, dat ben ik zo gewend hierbinnen, dat mensen in eerste instantie met wantrouwen kijken en luisteren naar wat ik zeg. Dat ze naar me luisteren en gewoon aannemen wat ik zeg, dat ben ik gewoon niet meer gewend".

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

+++++

Gebroken moraliteit: een weg van geestelijke genezing volgens de kerkvaders

door vader Serafim

Wanneer men spreekt over criminaliteit, wordt vaak gedacht aan overtredingen van de wet, geweldsdelicten, fraude, diefstal of andere vormen van gedrag die schadelijk zijn voor individuen en de samenleving.

+++++

Inleiding

Moderne wetenschappen zoeken de oorzaken van criminaliteit vaak in sociale omstandigheden, psychologische problemen, economische ongelijkheid of traumatische ervaringen. Hoewel de Oosters-Orthodoxe Kerk het belang van deze factoren niet ontkent, kijkt zij naar een diepere werkelijkheid. Volgens de orthodoxe traditie ligt onder elk menselijk kwaad een geestelijke wond verborgen. Achter de zichtbare daad bevindt zich een innerlijke toestand van vervreemding van God, van de medemens en uiteindelijk van het ware zelf.

Deze vervreemding heeft niet alleen morele gevolgen, maar laat vaak ook diepe psychologische, sociale en spirituele wonden achter. In hedendaagse termen wordt in dit verband gesproken over morele verwonding: de

impact van een schending van fundamentele morele overtuigingen en verwachtingen. De moreel verwonde mens kan zichzelf ervaren als slachtoffer, getuige of dader van het kwaad, en dikwijls lopen deze ervaringen door elkaar heen. De kerkvaders beschouwen de mens niet in de eerste plaats als een juridisch wezen dat regels moet gehoorzamen, maar als een persoon die geschapen is voor gemeenschap met God. Wanneer die gemeenschap wordt verstoord, raakt ook het morele leven ontwricht. Vanuit dit perspectief is criminaliteit niet slechts een overtreding van een wetboek, maar een uitdrukking van een diepere gebrokenheid van de menselijke ziel.

Toch spreekt de Orthodoxe Kerk nooit over de crimineel als een verloren mens. Zelfs degene die zware misdaden heeft gepleegd blijft drager van

het beeld van God. De kerkvaders benadrukken dat geen enkele zonde de goddelijke waardigheid van de mens volledig kan vernietigen. Daarom richt de Kerk haar aandacht niet uitsluitend op schuld en straf, maar vooral op genezing, herstel en vernieuwing. Zij ziet in iedere mens de mogelijkheid van bekering en transformatie.

De menselijke natuur en haar oorspronkelijke bestemming.

Het orthodoxe denken over moraliteit begint bij de schepping van de mens. Volgens de Schrift werd de mens geschapen naar het beeld en de gelijkenis van God. Voor de kerkvaders betekende dit dat de mens oorspronkelijk leefde in harmonie met God, met zichzelf en met de wereld om hem heen.

Athanasius van Alexandrië beschrijft in zijn werk “Over de Menswording” dat de mens geschapen werd om deel te hebben aan Gods leven. De mens bezat een helder verstand, een zuiver hart en een natuurlijke neiging tot het goede. Liefde, waarheid, rechtvaardigheid en barmhartigheid waren geen vreemde idealen die van buitenaf werden opgelegd, maar vormden de natuurlijke toestand van de mens. Vanuit deze visie is criminaliteit geen normaal onderdeel van de menselijke natuur.

Een mens is niet geschapen om te haten, te vernederen, te mishandelen of te doden.

Wanneer zulke handelingen plaatsvinden, beschouwen de kerkvaders dit als tekenen van een natuur die haar oorspronkelijke richting verloren heeft. De mens handelt dan niet overeenkomstig zijn ware bestemming, maar tegen zijn diepste wezen in.

Dit uitgangspunt heeft grote gevolgen voor de manier waarop de Kerk naar criminelen kijkt. Een gedetineerde wordt niet uitsluitend gezien als een moordenaar, dief of fraudeur. Achter de misdaad blijft een mens aanwezig die geschapen is naar Gods beeld en geroepen is tot heiligheid.

De misdaad definieert niet de volledige identiteit van de persoon.

De val van de mens en de verduistering van het hart.

De kerkvaders verklaren de gebrokenheid van de menselijke moraliteit vanuit de werkelijkheid van de zondeval. Door de ongehoorzaamheid van Adam en Eva werd de gemeenschap met God beschadigd. De gevolgen daarvan zijn volgens de orthodoxe traditie niet beperkt gebleven tot de eerste mensen, maar hebben de gehele menselijke natuur geraakt.

Johannes Chrysostomus beschrijft hoe de zonde een innerlijke verwarring in de mens heeft veroorzaakt. Het vermogen om het goede helder te herkennen werd aangetast. De wil verloor haar kracht om consequent het goede te kiezen. De verlangens van de mens begonnen een eigen leven te leiden en kwamen vaak in conflict met zijn verstand.

Deze toestand herkennen wij ook bij veel gedetineerden. Vaak weten zij op een bepaald niveau dat hun handelen verkeerd is, maar toch voelen zij zich gedreven door krachten die sterker lijken dan hun geweten. Soms gaat het om woede, soms om begeerte, soms om hebzucht of trots. Wat aanvankelijk een vrije keuze lijkt, kan geleidelijk uitgroeien tot een vorm van innerlijke slavernij.

Volgens Chrysostomus ligt de oorsprong van het kwaad daarom niet in de omstandigheden alleen, maar in het menselijke hart. Wetgeving kan het gedrag van mensen beperken, maar zij kan de innerlijke bron van het kwaad niet wegnemen. Werkelijke verandering vereist een genezing van de ziel.

De verduistering van de nous.

Een belangrijk begrip in de orthodoxe spiritualiteit is de nous, vaak vertaald als het geestelijke verstand of het innerlijke oog van de ziel. De nous is het vermogen waarmee de mens God kent en de diepere waarheid van de werkelijkheid waarneemt.

Maximus de Belijder leert dat de nous oorspronkelijk gericht was op God, maar door de zonde verduisterd raakte. In plaats van zich te

richten op de waarheid, werd zij gevangen door aardse verlangens en zelfzuchtige gedachten. Bij mensen die langdurig in criminaliteit leven, wordt deze verduistering vaak zichtbaar. Zij ontwikkelen manieren om hun gedrag te rechtvaardigen. De verantwoordelijkheid wordt verschoven naar de samenleving, naar slachtoffers of naar de omstandigheden. Langzaam vervaagt het vermogen om de werkelijkheid eerlijk onder ogen te zien. Maximus schrijft: "Wanneer het verstand zich afkeert van God, wordt het slaaf van de zintuigen."

Deze woorden beschrijven een proces dat niet alleen bij gedetineerden voorkomt, maar in iedere zondaar zichtbaar is.

De mens begint zichzelf te misleiden. Hij ziet niet langer de waarheid zoals zij werkelijk is. Het kwaad verschijnt als iets goeds, terwijl het goede als een bedreiging wordt ervaren.

De tirannie van de passies

De woestijnvaders besteden veel aandacht aan wat zij de passies noemen. Daarmee bedoelen zij niet gewone emoties, maar ongeordende verlangens die de mens gaan beheersen. Evagrius van Pontus beschrijft hoe gedachten geleidelijk uitgroeien tot gewoonten en uiteindelijk tot slavernij. Een mens begint bijvoorbeeld met een gedachte van wrok. Wanneer die gedachte steeds opnieuw wordt gevoed, groeit zij uit tot haat. Haat kan vervolgens leiden tot geweld. Dezelfde dynamiek zien de kerkvaders bij hebzucht. Een verlangen naar bezit kan onschuldig lijken, maar wanneer het onbeheerst blijft, kan het uitgroeien tot fraude, diefstal of uitbuiting. Wat begint als een innerlijke neiging eindigt uiteindelijk in uiterlijke daden.

Voor de kerkvaders is het daarom onmogelijk om criminaliteit los te zien van het innerlijke leven. Misdaden ontstaan niet plotseling. Zij zijn meestal het eindpunt van een langdurig proces

waarin verkeerde verlangens steeds meer ruimte hebben gekregen.

Het verlies van liefde voor de naaste

Een van de meest tragische gevolgen van de zonde is volgens de kerkvaders het verlies van liefde. Wanneer de mens zich van God verwijderd, verliest hij geleidelijk ook zijn vermogen om de ander werkelijk lief te hebben. Isaak de Syriër schrijft: "Een barmhartig hart brandt voor heel de schepping."

In de levens van veel gedetineerden zien wij juist het tegenovergestelde. Het slachtoffer wordt niet langer gezien als een mens met gevoelens, waardigheid en een eigen levensverhaal. Hij wordt een object, een middel of een obstakel. De pijn van de ander verdwijnt uit beeld. Volgens Isaak is dit geen teken van kracht maar van geestelijke blindheid. Hoe verder een mens van God verwijderd raakt, hoe moeilijker het wordt om mededogen te voelen. Werkelijke liefde kan uiteindelijk slechts groeien uit gemeenschap met God, die Zelf liefde is.

Zonde als ziekte van de ziel

Een bijzonder kenmerk van de orthodoxe traditie is haar medische benadering van de zonde. Waar in het Westen vaak juridische beelden centraal staan, spreken de kerkvaders regelmatig over ziekte en genezing. Johannes Cassianus vergelijkt de ziel met een lichaam dat gewond is geraakt.

Zoals een lichamelijke ziekte behandeling vereist, zo heeft ook een zieke ziel genezing nodig. Johannes Chrysostomus drukt dit uit met een

beroemde uitspraak: "De Kerk is geen rechtbank maar een ziekenhuis." Dit betekent niet dat schuld wordt ontkend. Een patiënt blijft verantwoordelijk om hulp te zoeken en de behandeling te volgen. Maar het betekent wel dat de nadruk verschuift van veroordeling naar herstel. De Kerk vraagt niet alleen wat iemand verkeerd heeft gedaan, maar ook welke wond aan dat gedrag ten grondslag ligt. Deze benadering is bijzonder relevant in de omgang met gedetineerden. Achter agressie kan diepe angst schuilgaan. Achter verslaving kan een onverwerkt trauma verborgen liggen. Achter voortdurende leugens kan een beschadigd zelfbeeld aanwezig zijn. De Kerk probeert niet alleen de symptomen te bestrijden, maar de wortel van de ziekte te genezen.

Morele verwonding en de weg naar genezing

Hoewel de kerkvaders de moderne term morele verwonding niet kenden, waren zij zich wel bewust van de diepe sporen die het kwaad in de ziel achterlaat.

Mensen worden niet alleen beschadigd door het kwaad dat hun wordt aangedaan, maar ook door het kwaad waarvan zij getuige zijn of dat zij zelf bedrijven.

Schuld, schaamte, zelfverachting en wanhoop kunnen de mens gevangen houden. Bij veel gedetineerden zijn dergelijke verwondingen zichtbaar. Sommigen dragen de gevolgen van mishandeling, verwaarlozing of geweld uit hun jeugd. Anderen worden gekweld door herinneringen aan wat zij zelf hebben gedaan. Dikwijls lopen deze ervaringen door elkaar heen. De mens is dan tegelijk verwond en verwondend.

De Kerk ontmoet de mens echter niet in de eerste plaats als een schuldige die veroordeeld moet worden, maar als een gewonde die genezing nodig heeft. Door bekering, biecht, gebed, ascese en deelname aan het leven van de Kerk wordt de

mens geleidelijk hersteld. Gods genade beperkt zich niet tot vergeving van zonden, maar strekt zich uit tot de genezing van de gehele persoon.

Bekering als begin van herstel

Volgens de kerkvaders begint iedere genezing met bekering, of metanoia. Dit woord betekent letterlijk een verandering van denken en hart. Bekering is veel meer dan schuldgevoel. Een mens kan zich schuldig voelen zonder werkelijk te veranderen. Ware bekering ontstaat wanneer iemand de waarheid over zichzelf onder ogen ziet en verlangt naar een nieuw leven. Simeon de Nieuwe Theoloog benadrukt dat bekering een diep innerlijk proces is waarin de mens zichzelf leert kennen in het licht van Gods liefde. Pas wanneer iemand stopt met zichzelf te rechtvaardigen, ontstaat ruimte voor genezing. Voor veel gedetineerden vormt dit het moeilijkste moment. Het is vaak gemakkelijker om anderen de schuld te geven dan om de eigen verantwoordelijkheid te erkennen. Toch begint juist daar de weg naar vrijheid.

De therapeutische rol van biecht en geestelijke begeleiding

Binnen de Orthodoxe Kerk neemt het sacrament van de biecht een centrale plaats in. De biecht wordt niet gezien als een juridisch verhoor maar als een ontmoeting met Gods genezende genade. Wanneer iemand zijn zonden belijdt, worden verborgen wonden zichtbaar. Leugens verliezen hun macht zodra zij in het licht worden gebracht. De mens hoeft zich niet langer te verschuilen achter maskers en excuses. Johannes Chrysostomus schrijft: "Belijd uw zonden opdat u genezen wordt."

De geestelijke vader fungeert daarbij niet als rechter maar als arts van de ziel. Samen onderzoeken zij welke passies, angsten en gewoonten aan het verkeerde gedrag ten grondslag liggen. De biecht wordt zo een middel tot innerlijke bevrijding.

Ascese en de heropvoeding van de mens.

De kerkvaders wisten dat diepe verandering tijd kost. Daarom benadrukken zij het belang van ascese, de geestelijke oefening waardoor de mens leert zijn verlangens te ordenen.

Vasten, gebed, stilte en zelfbeheersing zijn volgens hen geen straffen, maar middelen om de ziel opnieuw gezond te maken. Door deze oefeningen leert de mens weerstand te bieden aan impulsen die hem vroeger beheersten.

Voor iemand die jarenlang door woede, lust of hebzucht werd geleid, betekent ascese een langzame heropvoeding van het hart.

De mens leert opnieuw luisteren naar zijn geweten en ontdekt dat ware vrijheid niet bestaat uit het volgen van iedere impuls, maar uit het vermogen om het goede te kiezen.

De mogelijkheid van volledige vernieuwing

Het meest hoopvolle aspect van de orthodoxe visie is misschien wel haar vertrouwen in de transformerende kracht van Gods genade. Geen enkele mens wordt beschouwd als hopeloos verloren. Het leven van de heilige Mozes de Ethiopiër vormt hiervan een indrukwekkend voorbeeld. Voordat hij monnik werd, leidde hij een gewelddadige bende en stond hij bekend als rover en moordenaar. Toch veranderde hij door bekering zo radicaal dat hij uitgroeide tot een van de meest gerespecteerde woestijnvaders. De kerkvaders wijzen op zulke voorbeelden om duidelijk te maken dat Gods genade sterker is dan het verleden van een mens. Geen misdaad heeft

het laatste woord wanneer een mens zich werkelijk tot God keert

Conclusie

De Oosters-Orthodoxe Kerk ziet criminaliteit niet uitsluitend als een juridisch probleem, maar als een uitdrukking van een diepere geestelijke ziekte. De gebroken moraliteit van criminelen ontstaat volgens de kerkvaders uit de verduistering van het verstand, de overheersing door passies, de verzwakking van het geweten en het verlies van liefde voor God en de naaste. Toch blijft iedere mens, hoe diep hij ook gevallen is, drager van het beeld van God. Daarom spreekt de Kerk niet alleen over straf, maar vooral over genezing. Door bekering, biecht, ascese, geestelijke begeleiding en deelname aan het leven van de Kerk kan de mens geleidelijk worden hersteld.

De kerkvaders herinneren ons eraan dat achter iedere misdaad een gewonde ziel schuilgaat. Dat inzicht maakt het kwaad niet minder ernstig, maar opent wel de mogelijkheid van hoop. Want waar de wereld soms alleen een crimineel ziet, ziet Christus nog altijd een mens die geroepen is tot heiligheid. Dat geloof vormt het hart van de orthodoxe benadering van moreel herstel en menselijke vernieuwing.

In het licht van hedendaagse inzichten over morele verwonding blijkt de therapeutische benadering van de kerkvaders een opmerkelijke actualiteit te bezitten. De Kerk blijft een plaats van hoop en genezing, waar zelfs diepe morele verwondingen kunnen worden aangeraakt door Gods genade.

Vader Serafim is orthodox geestelijk verzorger in Ter Apel en in Veenhuizen locatie Groot Bankenbosch

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

=====

+++++

CasusZijn morele kompas

Tijdens onze vrijwilligersdag die de GV jaarlijks bij ons in samenwerking met Algemene Zaken organiseert – arrangeerden we een ontmoeting tussen een vader van een dader en een moeder van een slachtoffer plus Perspectief Herstelbemiddeling. Om te delen met onze vrijwilligers, ketenpartners, collega's en gedetineerden wat we vanuit de GV doen aan herstelgericht- en slachtofferbewust werken. Een van de gastheer-gedetineerden die meehelpen onze vrijwilligers te ontvangen en te bedienen is opnieuw zo geconfronteerd door deze indringende ontmoeting tussen dader en slachtoffer dat hij ("Piet") zich meldt bij de GV. Zijn schuld- en schaamtegevoelens spelen op, ook al is zijn delict van jaren terug. Ieder jaar staat Piet stil bij haar sterfdag. De dag dat hij in de gevangenis terecht kwam. En niet alleen haar leven tot stilstand bracht. Maar ook dat van haar ouders, broer en zussen. Haar kinderen, ooms en tantes. Vrienden. En dat van hemzelf. En misschien ook wel het leven van zijn moeder, zijn eigen broers. Zijn kinderen en inmiddels ex-partner.

Piet is door zijn vreselijke delict moreel gewond voor de rest van zijn leven. Dagelijks draagt hij de schaamte- en schuldgevoelens bij zich voor de onherstelbare schade die hij heeft aangericht aan zovelen. Als hij zijn ogen sluit ziet hij die blik die hem zal blijven achtervolgen. Hij weet dat hij hier mee moet leren leven.

Inmiddels heeft hij verantwoordelijkheid genomen voor zijn delict door via 'Perspectief Herstelbemiddeling' zijn berouw te tonen aan de nabestaanden van zijn slachtoffer. En om vragen van hen te beantwoorden. Deze deur is inmiddels definitief gesloten, want de nabestaanden hebben besloten geen gebruik te maken van zijn aanbod. Piet betreurt deze afwijzing maar heeft er begrip voor.

Wekelijks steekt hij tijdens de kerkdienst een kaarsje op voor zijn directe en indirecte slachtoffers die ook regelmatig expliciet benoemd worden door ons (dominee en pastor). In het bijzonder ook tijdens Allerzielen. Sinds zijn delict is ook zijn leven gebroken. Opgebroken in een kamp dat hij nog wel spreekt en een deel dat afstand van hem genomen heeft.

Onze individuele gesprekken en herstelgerichte en soms confronterende gespreksgroepen vanuit de GV en trainingen zoals Puinruimen helpen hem.

'Perspectief Herstelbemiddeling' heeft bemiddeld tussen hem en zijn broer. Zij spreken elkaar weer. Ook de regelmatige gesprekken met zijn Exodusbezoekvrijwilliger helpen Piet om zijn levensdraad verder op te pakken en te bouwen aan een nieuw narratief:

dat hij meer is dan zijn delict. Grootste uitdaging voor hem is het proces van zelfvergeving. Pijnlijk is het te blijven ervaren wat hij zijn trouwe moeder, broers en kinderen heeft aangericht door zijn delict – hij beseft dat het zijn indirecte slachtoffers zijn.

Een ervaringsdeskundige-moeder van een gedetineerde maakte hem dit als gastspreker duidelijk tijdens Puinruimen. Zijn stinkende best doet hij om vader-vanuit-detentie te zijn met alle beperkingen en onmacht die hier bij horen.

Zijn morele kompas heeft hij hier bij ons weer een beetje teruggevonden en opgebouwd door veel te praten en reflecteren over wat er in zijn leven gebeurd is, met dank ook aan de psycholoog.

Samen met een club mensen van goede wil – ik noem het de ‘Gideonsbende’ - bouwen we aan een veiliger en positiever leefklimaat waar ruimte is voor herstel.

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

+++++

ONTWIKKELINGEN

Dag van de Gevangene Zondag 11 Oktober 2026

door Anne van Voorst

Nu al voor de derde keer wordt de Dag van de Gevangene breed georganiseerd. En ieder jaar groeit het aantal deelnemende partijen.

Betrokkenheid

Naast het Protestants en Rooms-katholiek Justitiepastoraat, Stichting Epafra, Stichting Exodus Nederland, Stichting Gevangenenzorg Nederland, Kerken met Stip en de Rooms-Katholieke Kerk, doen nu ook het Leger Des Heils en het NBG mee. En hoewel de PKN deze dag niet officieel opneemt in haar programmering zijn ook zij nu betrokken.

Slachtoffers en daders

Het doel van deze dag is te werken aan meer begrip voor gedetineerden en hun families, zonder daarbij voorbij te gaan aan het leed dat slachtoffers van criminaliteit is aangedaan. Dat laatste is met nadruk gezegd. Tegelijkertijd wordt

het maatschappelijke en politieke klimaat er niet beter op voor wat betreft gedetineerden. Maar niemand wordt er beter van wanneer alleen de roep tot een harde aanpak gehoord wordt. Ook slachtoffers zullen hier uiteindelijk niet bij gebaat zijn.

De justitiepredikanten en justitiepastores weten dit natuurlijk al lang. Maar hun werk is vaak onzichtbaar. Zoals ook het werk van de vele vrijwilligers die het justitiepastoraat ondersteunen.

Versterken

Voor de kerken buiten is de wereld van gevangenen vaak heel onbekend. En dat is omgekeerd ook zo. Want de leefwereld van de

kerk en de kerkgangers staat dikwijls mijlenver af van die van gedetineerden. Met de *Dag van de Gevangene* hopen de deelnemende organisaties bij te dragen aan het bevorderen en versterken van de relatie tussen de leefwereld van de gedetineerden binnen de muren van een gevangenis en de kerken daarbuiten. Dat is een ingewikkeld proces want de gevangenis is per definitie een afgesloten wereld waar je ook niet binnenkomt, als er daarvoor geen reden is. Dat maakt het ook lastig om inzichtelijk te maken wat er nu precies binnen de muren van een gevangenis gebeurt. Daarnaast worden kerkgangers ook beïnvloed door de maatschappelijke beeldvorming rondom detentie en horen zij ook van de meest gruwelijke delicten die het nieuws halen met daarbij de telkens terugkerende roep op harder straffen en vooral ook een harde aanpak tijdens detentie. Omgekeerd leven er bij gedetineerden ook vooroordelen. Ze hebben dikwijls het gevoel dat kerken en maatschappij niet op hen zitten te wachten. Ze voelen zich vaak niet gehoord of gezien en als ze al de moeite nemen om een kerk te bezoeken na detentie, dan missen ze de aansluiting.

Dat er gewerkt moet worden aan een wederzijds begrip en een elkaar zien, is dus van groot belang. Omdat we daar allemaal beter van worden, uiteindelijk ook de slachtoffers van een delict. Dat

laatste ligt natuurlijk gevoelig. Misschien is iemand zelf wel slachtoffer of kent hij iemand. Om dan kennis te nemen van de wereld van detentie voelt heel tegenstrijdig. En het liefst worden die werelden dan gescheiden houden; begrijpelijk maar niet direct de beste keuze. Want juist die tegenstrijdigheid mag er zijn. De boosheid over het delict en tegelijkertijd ook het verbinding zoeken met de gedetineerden. Dat voelt als een onmogelijke opgave maar het is juist de geloofsgemeenschap die weet heeft van en leeft vanuit die tegenstrijdigheid van gevoelens: de boosheid, de schuld maar ook de genade. Als geloofsgemeenschap mogen we dat dagelijks oefenen. Zowel binnen als buiten de muren. Dat is ook wat verbindt en uiteindelijk ook helend kan werken. Dat is een hele klus waaraan de *Dag van de Gevangene* een steentje wil bijdragen. Eén zondag waarin zowel binnen- als buiten dezelfde liederen geluisterd of gezongen kunnen worden, als teken van verbondenheid. Eén zondag waarop de zelfde Schriftwoorden klinken. Eén zondag als opmaat om ons door het jaar heen meer te verbinden met elkaar.

Er is een speciale brochure samengesteld voor deze dag die ook een thema heeft: 'Zo genaamd', in aansluiting bij het thema van de Bajesagenda en de dichtwedstrijd van Exodus. Deze is te downloaden op www.dagvandegevangene.nl Daar is ook meer informatie te vinden. Voor het logo speciaal voor deze dag ontworpen zie: [Dag van de gevangenen met speciaal logo - Aartsbisdom](#)

Anne van Voorst is hoofdpredikant Dienst Geestelijke Verzorging

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

■■■■■

+++++

Voor ieder van ons een plaats aan de tafel

Doe je mee met het groepsgesprek?
Jan kijkt wat verschrikt. "Ik geloof niet".
Ik zeg: "Dat vraag ik ook niet. Ik vraag alleen maar of je meedoet."

Er valt een stilte.

Ik zeg zachtjes dat we gaan schilderen vandaag.
Jan kijkt wat verschrikt. "Ik kan niet schilderen".
Ik zeg: "Dat is prachtig. Karel Appel kon ook niet schilderen, maar hij is er wel heel rijk mee geworden!"

Ik denk nog bij mezelf: respecteer de nee van mensen... niet drammen...
en denk daarna snel: jammer dan en doe er een schepje bovenop: "Bij de dominee valt er wat te kiezen: koffie of thee. En jij mag vandaag kiezen: pennywafels of bastognes!"
Misschien was dat wel het laatste zetje.... Wie zal het zeggen...

Jan sjokt naar de recreatiezaal waar het groepsgesprek plaatsvindt.

Twee jaar lang doet hij mee. In het begin zei hij geen woord.
Op de vraag 'hoe gaat het?' antwoordde hij steevast:
"Same shit, different day."

Gaandeweg kregen we een meer contact. Hij gaf aan dat hij meer zou willen praten. Ik vroeg aan hem of hij zelf wist hoe hij dat misschien kon doen, meer praten. Hij wist het niet. Ik mocht het navragen.
"Een mens gaat meer praten als er een omgeving is die luistert", aldus de psycholoog.
Toen ik Jan dat vertelde, straalde zijn ogen. Gelukkig, het lag een keer niet aan hem.

Na twee jaar kwam hij vrij.
Hij bedankte me en zei: "Ik had nooit zin om iets te maken, maar was altijd blij als ik iets geschilderd had".

Een plaats aan tafel, waar koffie, koekjes en verhalen gedeeld worden.
Zo eenvoudig. Een godsgeschenk.

Hanneke Allewijn

L'Étranger

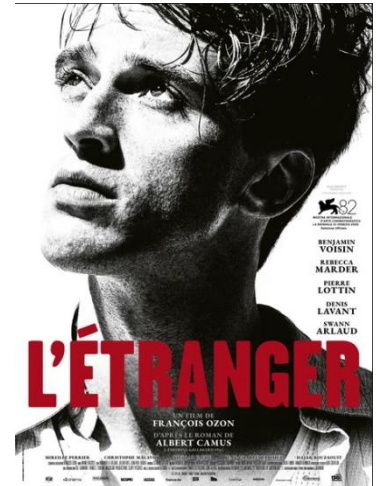
recensie door Rob Polet

L'Étranger

De vreemdeling

van Albert Camus

verfilming door François Ozon (2025)

■■■■■

+++++

Twee gebeurtenissen

Het verhaal van de klassieke roman 'De Vreemdeling' van Albert Camus hangt aan twee belangrijke gebeurtenissen in het leven van de hoofdpersoon Meursault.

Het eerste is het overlijden van zijn moeder in een bejaardenoord. Deze gebeurtenis leverde de befaamde openingszin van de roman, *"Aujourd'hui, maman est morte. Ou peut-être hier, je ne sais pas"*.

De tweede gebeurtenis: het doodschieten, door Meursault, van een Arabier. Voor diens verfilming koos François Ozon koos dit thema om mee te openen. De eerste woorden van Meursault, een antwoord op de vraag van een medegevangene waarom hij daar zit: 'J'ai tué un Arabe'.

Plaats van handeling: in en rond Algiers aan het einde van het interbellum. De film kent een proloog met een mooie plaatsbepaling aan de hand van oude beelden, die meteen de koloniale

verhoudingen invoelbaar maken. Die verhoudingen krijgen in de film een sterker accent dan in het boek, hoewel het ook in de film motief, en geen thema, is. Tot zover de verschillen.

Gefascineerd

Wat opvalt is dat Ozon verder de roman uit 1942 juist nauwgezet volgt, in de dialogen en de atmosfeer. Dat laatste is erg knap gedaan. De nuchtere, trefzekere, tot de essentie uitgebeitelde schrijfstijl van Camus krijgt een filmische vertaling die de kijker rust biedt en uitnodigt tot beschouwen, toeschouwer zijn. Er zijn ook veel mooie beelden van de schoonheid van de stad, strand, mensen en menselijke lichamen, zoals die van de mannelijke hoofdpersoon en diens vriendin Maria. Hoewel het niet alleen schoonheid is dat voorbijtrekt. Net

als in de roman wordt je door de film niet 'meegesleept', terwijl je wel gefascineerd blijft. Dat heeft ook te maken met de hoofdpersoon Meursault (sterk vertolkt door Benjamin Voisin).

Onverschilligheid

Beter dan over diens karakter kunnen we het hebben over zijn levensinstelling. Die wordt gekenmerkt door een bijna volkomen onverschilligheid. De dood van zijn moeder roept geen zichtbare emotie in hem op. Als Marie een huwelijk voorstelt luidt het antwoord 'als jij dat wilt', waaraan later wordt toegevoegd dat wanneer een andere vrouw het hem gevraagd zou hebben, het antwoord hetzelfde zou zijn. Het proces, naar aanleiding van de moord op de Arabier, lijkt hem niet te raken. Hij ervaart dit alsof er voor hem niets op het spel staat. Nu is onverschilligheid in sommige tradities een spiritueel geladen begrip. Voor Ignatius van Loyola, bijvoorbeeld, was onverschilligheid ten opzichte van 'de dingen van de wereld' (rijkdom of armoede, gezondheid of ziekte, eer of verguizing, etc.) elementair. Maar dan wel als pendant van het verlangen God de Heer te loven, eren en dienen. Onverschilligheid is dan nodig als voorwaarde voor iets anders, iets positiefs.

Onverschilligheid bij Meursault/Camus lijkt hier ergens wel op maar deze kent een andere grondslag: een diep besef van de nietigheid van een mensenleven, waar niets in het heelal zich om lijkt te bekommeren, ook geen God. Dat maakt menselijk leven ronduit absurd. 'Het doet er niet toe of ik jong of oud sterf', zegt Meursault in de gevangenis tegen de aalmoezenier. De onverschilligheid is ook hier niet een houding van 'het kan me allemaal niets schelen', de pendant is

hier: eerlijk leven naar de (veronderstelde) conditie waarin een mens zich bevindt, en de spanning die dit oplevert met de heersende cultuur, aanvaarden en verdragen. Deze overtuiging wordt in de film, net als in de roman, geconfronteerd met de traditionele christelijke betekenisgeving. In de gevangenis loopt een gesprek met de aalmoezenier uit op een felle discussie die een geëmotioneerde Meursault laat zien (en dat is dus uitzonderlijk). De aalmoezenier heeft als inzet de overgave van de veroordeelde aan God en diens barmhartigheid. Daar maakt hij geen geheim van. Binnen het spirituele en talige veld van het christendom trekt hij hiervoor verschillende registers open. Er volgt een ware krachtmeting die de bodem van Meursault's overtuiging blootlegt. Die bodem is een bestaanservaring die voorafgaat aan de hoop en troost die zingeving en religie bieden (en die diep doorleefd kan worden). Een ervaring van het bestaan als absurd. Veel van onze christelijke taal gaat hieraan voorbij, maar zou een doorleefde spiritualiteit niet ook in deze ervaringslaag geworteld moeten zijn? Hoe dan ook: het lijkt me bijzonder zinvol om je als GV-er hiermee in te laten...

Vergelijking met Christus

Tenslotte nog te saillant om niet te vermelden: over de hoofdpersoon in 'L'Étranger' is door Camus ooit gezegd 'Meursault is de beste Christus die we verdienen'. Wie de film gaat zien, mag de vergelijking tussen Christus en Meursault in het achterhoofd meenemen. Als vraag... *L'Étranger* van Francois Ozon is verschenen op DVD met Nederlandstalige ondertiteling, en te zien middels diverse streamingdiensten.

Rob Polet is werkzaam in het RK-justitiepastoraat

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

■■■■

+++++

De taal van symbolen

door Geert Rozema

Rafael steekt zijn hand op. De Sinti muziek band die deze zondag speelt vraagt in het Nederlands wie er Sinti, Roma of reiziger is.

Een volk zonder land, verbonden door taal en cultuur

In het Sinti-Romanes antwoordt Rafael trots waar hij vandaan komt en kijkt om zich heen. Ik ben een Sinto. De tranen schieten in zijn ogen van blijdschap even zijn taal te kunnen spreken. Het muzikale Sinti-trio zingt hun liederen in drie talen. Ook een reiziger, een andere Sinto en een Roman van een andere denominatie zijn voor deze kerkdienst bij wijze van uitzondering gekomen. Om even onder elkaar te kunnen zijn. Afzonderlijk en persoonlijk uitgenodigd, afgestemd met hun afdelingen. Een herinnering sturen naar de afdeling is niet nodig. Ze zijn er als de kippen bij. Allemaal bidden ze mee tijdens het afsluitende gebed in verschillende talen. De cultuur verboedert hier en verbindt. Het overstijgt land- en godsdienstige grenzen.

Fijne gesprekken voeren ze met de muzikanten. Dankbare mannen verlaten de kerk. Een van de

mannen koestert een gedicht van een van de muzikanten.

Een andere man vraagt of het mogelijk is dat een muzikant eens bij hem langs komt. Om nog eens te kunnen praten over zijn achtergrond. Het voelt voor hem als thuiskomen, dat gevoel mist hij heel erg hier binnen.

Identiteit

Een man van een groot kamp uit het zuiden van het land heeft zijn reizigers-vlag trots op zijn cel gehangen, zoals ik de vlag van mijn voetbalclub een prominente plek heb gegeven naast een mooi Mariabeeld op mijn kantoor. Toen hij hem net van de geestelijk verzorger gekregen had paradeerde hij er mee rond op de luchtplaats. Alsof hij het WK gewonnen had met zijn land. "Dit ben ik broer – dit is waar ik vandaan kom" reageert hij richting Marokkaanse jongens die zich afvragen waar hij zo trots mee heen en weer

loopt. Op zijn celdeur plakt hij de reizigers-stikker met het wiel. Ook gekregen van de GV.

Verbinding

Een casemanager ziet me lopen met een vlaggetje onderweg naar een gedetineerde die als Sinto 'uit de kast' gekomen is. Of ik er nog meer heb. Hij zelf is oorspronkelijk ook van het kamp via de lijn van zijn moeder. De zichtbare tekenen die we sinds enige tijd van Lydia en Petra en hun projectgroep hebben ontvangen verbinden.

Het zwarte Sara-beeld roept eerbied op. De Christoffel-afbeeldingen nodigen uit tot verhalen vertellen. De symbolen nodigen uit tot contact. "Jij kent onze cultuur hè, Vader", zegt een wat oudere meneer instemmend wanneer hij de beeldjes en andere devotionalia op mijn kantoor ziet. Eindelijk een plek waar hij zich veilig voelt. De symbolen waar de mannen mee terug naar hun afdeling lopen, lokken ook vragen uit bij de piw-ers van de afdeling. En herkenning, belangstelling en contact. Oh, is hij ook een reiziger...

Goed voor zijn volk

Een Roma-gedetineerde hoort van een andere Roma-gedetineerde dat de pastor in deze pi 'goed' is. Lees: goed voor zijn volk. Vrijwel direct zoekt hij me op en vertelt van wie hij familie is. Zijn broer is getrouwd met.. en diens nicht met.. Al gauw duizelt het me, zoals de geslachtsregisters in de Bijbel me doen duizelen (1 Kronieken 1-3; Genesis 5; Lucas 3:23-38). De wereld is klein. En: doordat ik weet van wie hij is, mag ik erop vertrouwen dat hij goed is. Zijn eigen zaak is al beklonken door hun eigen Roma-recht, nog voordat de Nederlandse rechter uitspraak gedaan heeft. De ruzie is beslecht. Ik hoef niet

langer bezorgd te zijn dat hij die andere jongen die hier zit iets aandoet. Een nieuwe geheel onbekende wereld opent zich voor mij. In recordtijd is hij afdelingsreiniger. Nog niet eerder was de afdeling zo proper. Bij het luisteren van de Balkan-Roma CD schieten zijn ogen vol. Spontaan vertaalt hij de voor mij onverstaanbare woorden. Bij de komst van andere Roma-mannen uit voormalige Oostblok landen seint hij mij in voor kleding, vraagt hij of de casemanager langs kan komen, of ze ook mee mogen doen bij de gespreksgroep en of ze op de kerklijst kunnen. Soms is hij de enige tolk.

Later wordt hij ook gedetineerde vrijwilliger van *PrisonWatch* waarbij hij tolkt tussen Roma-mannen, die soms alleen Roma spreken of een klein beetje Bulgaars of Roemeens, en afdelingspersoneel. Allemaal spreken ze de taal van de symbolen die we van de projectgroep 'Christoffel in detentie' aangereikt hebben gekregen.

Sacramentele uitwerking

De uitgereikte devotionalia lijken een haast sacramentele¹ uitwerking te hebben op Roma, Sinti en reizigers – het lijkt hen te verbinden met iets dat hen overstijgt, dat groter is dan zichzelf.

Groen is de grond waar je op staat, het rode wiel is het wiel van de wagen, blauw is de kleur van de lucht boven je hoofd.

Geert Rozema, rk-justitiapastoraat en lid van de werkgroep 'Christoffel in detentie'.

¹ Sacramenteel in de definitie van Schillebeeckx (o.p): zichtbaar teken van Gods onzichtbare werkelijkheid.

De werkgroep 'Christoffel in detentie' is voortgekomen uit het project 'Binnen & Buiten' en bestaat uit vertegenwoordigers uit de Roma- Sinti- en reizigersgemeenschappen, het RK en Prot. justitiepastoraat en het landelijk woonwagenpastoraat.

De werkgroep komt twee maal per jaar bij elkaar op steeds wisselende plaatsen. De deelnemers ontvangen elkaar: de ene keer op een woonwagencentrum, de andere keer in een PI, dan weer bij PWN (het woonwagenpastoraat) of bij 'MST Mensen in beeld houden' (inloop- en activiteiten centrum dat de coördinatie van de werkgroep op zich heeft genomen).

De werkgroep stelt zich ten doel:

- Netwerkontwikkeling
- Vragen en onderwerpen bespreken die actueel en relevant zijn voor deze werkgroep en haar achterbannen
- Adresseren van zaken bij de regio's (justitiepastores) en de gemeenschappen (Roma, Sinti en reizigers)
- Werkenderwijs ontwikkelen van stappen die gezet kunnen/moeten worden om verbetering te bewerkstelligen voor Roma, Sinti en reizigers in detentie en de families die achterblijven.

Zie ook:

<https://justitiepastoraat.nl/voor-wie/voor-familie-van-gedetineerden/project-reizigers-sinti-en-roma>

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

■■■■

+++++

Verbonden met welke geest?

Over de rol en betekenis van spiritualiteit in het werken met gedetineerden

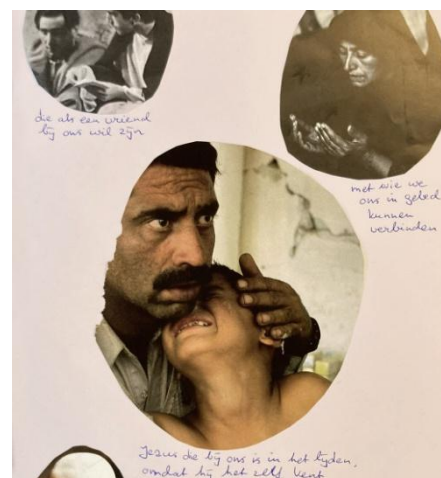
Verslag studiedagen R.-K. Justitiepastaat 14-15 april 2026

Albert Kamp (redactie)

Wim Timmer, Rudi Kikkert, Romy van Eck-Sloot, Reniér Smeets (eerste studiedag)

Rob Polet, Jan van Beek, Marian Boersen-Rigter (tweede studiedag)

Met het thema “Verbonden met welke geest?” gaven we 14 en 15 april een inhoudelijk vervolg aan de studiedagen van 2025: over de rol en betekenis van spiritualiteit in ons werken met gedetineerden. Als katholiek pastor in de gevangenis begeven we ons in een veld van uiteenlopende vormen van geloof en spiritualiteit, want gedetineerden brengen hun eigen religieuze geschiedenis, beleving en praktijken mee. Daarbij proberen we de ander ruimte te geven voor de spirituele weg die hij of zij gaat en niet om hem of haar per se onze eigen geloof en geloofsbeleving bij te brengen. Maar wat doe je wanneer de spiritualiteit van de ander wringt met jouw eigen geloofsbeleving? Wanneer diversiteit niet alleen verrijkend is, maar ook schuurt? Hoe blijf je dan open en gastvrij zonder je eigen katholieke identiteit te relativiseren? Waar ligt de grens tussen ruimte geven en innerlijke vervreemding?

=====

+++++

Eerste studiedag

Als het schuurt in de ontmoeting met de ander' -

Lezing door Erik Borgman

Op de ochtend van de eerste dag wilde Erik Borgman ons uitdagen en hij vroeg zich af of de woorden 'schuren', 'ontmoeting' en 'de ander' niet te soft zijn. Hoezo schuren? Want is er vaak niet sprake van een regelrechte botsing van waarden? Zijn we bereid om elke vorm van spiritualiteit te ondersteunen? Hoezo ontmoeting? Wil je daadwerkelijk iedere gedetineerde tegenkomen buiten het

gevangensysteem? Je suggereert een veiligheid die ongeloofwaardig is. Hoezo de ander?

In de ontmoeting met gedetineerden dient zich de vraag aan, of we wellicht niet wat meer van hen vragen dan alleen maar te praten. Daarbij gaat het niet zozeer om gelijkheid, maar om solidariteit. Paus Franciscus zei tijdens een bezoek aan de gevangenis: “We zijn allemaal zondaars”. Er dreigt blindheid ofwel cognitieve dissonantie binnen onze beroepsgroep wanneer we enkel meebewegen en aansluiten bij de belevingswereld van de gedetineerde. Borgman

betoogt derhalve dat pastoraat per definitie normatief is. Voor het justitiepastoraat dient volgens hem het herstel van gemeenschap centraal te staan. Justitiepastoraat keert zich tegen uitsluiting van de ander vanuit het verlangen naar gemeenschap (Jeremia 6:14 en 8:11) Borgman ziet als mogelijk te zetten stappen bij dit herstel een parallel met de drie stappen van 'anonieme alcoholisten', de AA:

Admit powerlessness: erkennen van machteloosheid bij de gedetineerde.

Find hope: de strijd beëindigen en geloven dat iemand anders het wel kan.

Surrender: overgave aan die grote instantie die je helpt bij de stappen die je wel kunt zetten. De gedetineerde dient hierbij benaderd te worden als mogelijk toekomstige gelovige; niet om zieltjes te winnen, maar om een ander perspectief op het leven in beeld te brengen. Dit heeft voor het pastoraat de volgende consequenties:

1. Pastoraat is een vorm van kerkelijke presentie, van een andere visie op de wereld. Het belichaamt op een eigen manier de kerk als 'teken en instrument van de innige verenging met God en de eenheid van heel het menselijk geslacht.
2. De zending van de kerk naar de gedetineerden, ofwel Gods zending naar de wereld, zou daarbij centraal moeten staan. Startpunt is Gods zending naar de wereld waarvan de kerk is geroepen de belichaming te zijn.
3. De ontmoeting is een uitwisseling, een leren van elkaar. Mensen die overeind blijven staan, tegen alle waarschijnlijkheid in, is iets waar anderen ook van kunnen leren.

Het geloof in de waardigheid en roeping van iedere mens staat hierbij centraal en deze mens ondersteunen bij zijn of haar zoektocht. Waarbij het fundamentele 'niet-weten' het uitgangspunt moet zijn. We staan allemaal, ook wijzelf, met lege handen; en die handen kunnen pas gevuld worden als we erkennen dat ze leeg zijn. Christus is onder ons gekomen. Dit betekent dat we Hem

in de ander kunnen tegenkomen en dat God zich op meerdere manieren openbaart.

Zoals steeds geldt voor alle partijen: “Wie zijn leven wil redden, zal het verliezen, en wie zijn leven verliest omwille van de Blijde Boodschap, zal het redden” (Mc. 8:35; vgl. Mat. 10:39, 16:25; Luc 9:24, 17:33; Joh. 12:25).

Reflecties op de lezing door Erik Borgman

Op basis van de lezing van Erik Borgman zijn we in de middag per regio in gesprek gegaan, over deze stellingen: “justitiepastoraat is voluit een vorm van kerkelijke presentie”, “niet het werk van pastores, maar de zending van de kerk naar gedetineerden zou centraal moeten staan”, “dat justitiepastores van gedetineerden aspecten van het geloof leren die niet alleen voor hen, maar voor de bredere kerk van belang zijn”. Na onderlinge uitwisseling hebben we plenair enkele gedachten uitgewisseld op basis van verschillende vragen.

Vraag 1:

Wil jij van je pastoranten betere mensen maken, gericht op het koninkrijk van God? Of laat je dit geheel aan henzelf over? Indien het eerste: hoe geef je daar concreet vorm aan?

Indien het tweede: hoe voorkom je dan dat je dienst verleent aan het kwaad? Maak je je daar wel eens zorgen over?

Er is een zekere spanning tussen “niets van de pastorant willen” en “de pastorant een beter mens willen maken”. Dan kan je opgebrand en teleurgesteld raken als dit niet lukt. En het normatieve aspect maakt dit lastig: want ben je zelf dan beter dan de pastorant? De pastor kan

een brugfunctie hebben: licht laten schijnen, “Het tegenover” van de ander zijn.

Kan er sprake zijn van dienstverlening aan het kwaad wanneer je alleen te veel focust op de gedetineerde als geschapen naar Gods beeld, als mede-mens, en zijn daden naar de achtergrond schuift? Wat betekent dit voor de slachtoffers? “Op weg gaan” is goed voor de pastorant, maar geldt dit ook voor slachtoffers? Het is een spanning waar je in verkeert als pastor. Daarnaast wil je ook niet gepiepeld worden en dient de pastorant ook begrensd te worden. Op zoek naar “Waar zit het leven in iemands verhaal?” op basis van Johannes 10:10. Samen op weg naar de bestemming van deze persoon.

Vraag 2:

Ben je het eens met de stelling dat niet de pastor in het justitiepastoraat centraal moet staan, maar diens dienst aan God en Gods kerk?

Indien ja: hoe houd je deze overtuiging voor jezelf tijdens je werk present?

Indien nee: hoe vul je dan voor jezelf je kerkelijk zending in?

Niet de pastor staat centraal maar de zending die je van de kerk hebt ontvangen. Samen met gedetineerden ben je deel van het Lichaam van de Kerk. Het betreft niet de juridische kant van de zending, maar de intrinsieke kant. Je komt namens iemand die je gezonden heeft en je levert een bijdrage aan het Koninkrijk van God. Ook de gedetineerden zenden je; zij zijn ook de kerk, ook het Koninkrijk van God.

Soms is er sprake van enige spanning tussen de lokale RK kerk in de regio en de PI kerk. Of er is ook een spanning m.b.t. de gedetineerden die op individueel programma zitten. Hoe hou je het vol als pastor om in de PI mensen te bezoeken die anderen geen blik waardig gunnen? Het is in ieder geval belangrijk om je eigen roeping levend te houden, verbonden te blijven met je eigen inspiratie. Het gaat dan niet om jou als pastor, hoewel soms ook het eigenbelang naar boven komt; het is namelijk fijn om complimenten te ontvangen. De praktijk van samen reflecteren op het werk – bijvoorbeeld intervisie – helpt hierbij.

Vraag 3:

Leer je wel eens iets van je pastoranten dat ten goede zou kunnen komen aan de hele kerk? Laat je ook blijken dat gedetineerden niet alleen object zijn van pastorale zorg, maar ook subject van vormen van geloof die de samenleving tot bekering oproept?

We leren van pastoranten en kunnen nederig worden van hun geloof. Het houdt je een spiegel voor. En ook: treuren om wat er misgaat. Dat is nodig, dat is de basis en essentieel. Nu wordt het i.p.v. minder meer en meer ‘gevangenis’: steeds strengere regimes. Gevangenis maakt de mens niet beter. Proberen wat je kan om daar een tegengeluid in te bieden.

Welkom en afscheid

We sluiten de eerste studiedag af met gebed, welkom en afscheid. Aansluitend aan de eucharistieviering onder leiding van monseigneur De Jong, verwelkomen we drie nieuwe collega's: Larissa Maes, Viona Boerefijn en Rob Polet. Verder markeren deze studiedagen ook het vertrek van drie collega's: Jacqueline Hoksbergen, Brigit Kerkhof en Ellie Smeekens. Tegelijkertijd staan deze dagen in het teken van een wisseling van de wacht. De (oude) adjunct-hoofdaalmoezenier, Fons Flierman, neemt binnenkort afscheid, zijn opvolgster, Bozidarka Božić treedt aan.

+++++

Tweede studiedag

Ontmoeting van spiritualiteiten

Onder de titel ‘Ontmoeting van spiritualiteiten’ werden we op de ochtend van de tweede studiedag twee aan twee op pad gestuurd. Ieder heeft haar of zijn eigen spirituele vorming, en dat nodigt uit tot uitwisseling. Daar werd, in de boomrijke omgeving en met stralend weer, ruim de tijd voor genomen. De vragen die we meekregen richtten zich op de eigen spirituele geschiedenis: wat heeft je gevormd, vanuit welke bron ben je gaan leven? Tevens werden we uitgenodigd om uit te wisselen over de manier waarop die geschiedenis jouw pastor zijn bepaalt.

Jezus en ik. Articulatie van de eigen spiritualiteit vanuit het avondmaal - Workshop door Willien van Wieringen

Jezus en ik

Willien van Wieringen groeide op in een traditioneel katholiek milieu. Al vroeg ontwaarde zij een priesterroeping. Zij ging achtereenvolgens Nederlands en Theologie studeren en studeerde af in de Bijbelwetenschappen. In de loop van haar leven heeft zij drie dingen geleerd: 1. zich neer te leggen bij wat niet kan, 2. een eigen keuze te maken, 3. en voort te gaan. Willien beschouwt zich allereerst als Oudtestamentica en heeft, zoals ze zegt, een 'ongoing' relatie met Jezus.

Aan tafel met Jezus

Willien toont ons ruim 20 afbeeldingen met daarop heel diverse verbeeldingen van de laatste keer dat Jezus met zijn vrienden aan tafel zat: uiteenlopend van een picknick, het aanliggen aan een Romeinse eettafel, het Laatste Avondmaal van Leonardo da Vinci tot aan de Tridentijnse mis. Aan ons de vraag: Aan welke tafel zit jij? Of aan welke tafel wil jij zitten?

Op welke beelden reageerde je intuïtief? Wat trok je aan? Wat stootte je af? Wie ben jij, met wie identificeer jij jezelf aan tafel? Zit je eigenlijk wel aan tafel?

Jezus en jij (of niet)

Daarna vraagt ze ons een 'Jezus-card' te maken: een minicollage, die verbeeldt hoe onze relatie met Jezus (niet) is. Na 30 minuten in stilte werken volgt de vraag: Wat heb je gemaakt en waarom?

In de reflectie op de gemaakte collages nodigt zij ons uit om nu weer de eigen collage ter hand te nemen en stil te staan bij de vraag hoe je nu, na de uitwisseling hierover, naar je eigen collage kijkt.

Als mogelijke latere verwerking van deze workshop stelt Willien voor in ongeveer tien minuten een elfje te schrijven over wat je tijdens de workshop hebt ervaren:

- Regel 1: Eén woord, kernwoord
- Regel 2: Twee woorden
- Regel 3: Drie woorden, met locatie
- Regel 4: Vier woorden, met een werkwoord
- Regel 5: Eén woord, samenvatting

Spiritualiteit van gedetineerden met ervaringsdeskundigen

Voor het middagprogramma waren twee voormalig gedetineerden uitgenodigd om te vertellen over hoe zij hun detentie hebben ervaren, over de rol die hun geloof daarbij speelde en over het traject daarna.

Gary vertelt hoe hij zijn detentie heeft ervaren. Nu hij weer buiten is blijft hij zijn positieve houding volhouden. Hij blijft bidden, maar is nog altijd op zoek naar een kerk waar hij zich bij thuis voelt.

Reynaldo is al veel langer uit detentie. Hij heeft een boek geschreven: *De 18 Wetten van de Nederlandse Bajes*. Hij geeft vaak presentaties, onder andere voor de cursus *Puinruimen*.

Het verhaal van Gary

Ik was gedoopt en had belijdenis gedaan, maar ik ging nooit meer naar de kerk. Toen ik werd opgepakt door de politie kwam ik in HVB Alphen aan de Rijn. Daar had ik alle tijd om na te denken en daarom ging ik weer naar de kerk. Op de boekentafel zag ik een boek om te lezen. Ik las nooit en snapte eerst niets van wat ik las, maar toch had ik het boek twee weken later uit. Zo kwam ik in contact met pastor Geert. Ik had een-op-een gesprekken met hem en ik ging meedoen met de gespreksgroepen. Hierdoor ging ik me verdiepen in het geloof en ging ik nadenken over de vraag 'wie wil je zijn als je hier weer uit bent.' De kerkdiensten ervaarde ik als een plek waar ik niets móést, waar ik een mens was en niet een gedetineerde, het waren momenten van rust. Wat er schuurde was dat er mensen waren die de kerk gebruikten om te klieren. Er waren ook mensen die tegen mij zeiden 'je gaat toch niet naar de kerk?' Dat waren vooral mensen met een andere geloofsovertuiging.

Door de kerkdiensten en de groepsgesprekken ging ik anders naar mijzelf kijken. Nu ik weer buiten ben moet ik het zelf doen. Ik bid elke dag, ik pak mijn moment. ik ben gestopt met blowen. Mijn omgeving zegt dat ik veranderd ben. Ik moet nog meer doen, nog meer stappen maken. Lukt het altijd? Nee. Gaat het beter? Ja. Maar ik heb nu meer rust en zoek verdieping. De vraag die ik mezelf stel is: hoe ga ik met verleidingen om? want uiteindelijk blijft dat wel je eigen verantwoordelijkheid.

Mijn advies aan de geestelijk verzorgers: blijf doen wat je doet, blijf praten zodat mensen je begrijpen, blijf luisteren, blijf ruimte geven aan een ieder.

Het verhaal van Reynaldo

Reynaldo vertelt over de ervaringen die hij heeft opgedaan met mensen die hem op een onverwacht moment zeer nabij waren. Hoe zorg je ervoor dat je staande blijft?

Zoals toen hij op het kerkhof zat bij het graf van twee van zijn kinderen en een onbekend iemand een hand op zijn schouder legde en hem zei: 'Jezus houdt van je'. Even later kwam deze vrouw terug en gaf hem twee rozen. Toen dacht hij 'jij houdt van mij'. Nu is hij zelf een kerkganger en daar vindt hij zijn manier om met de dingen om te gaan.

Hij komt met nog een voorbeeld, waarin iemand zegt 'vandaag heb ik God gezien', refererend aan het goede wat hij iemand had zien doen. Reynaldo verwoordt dezer, en andere gedachten in een 'rap': 'Ik heb gezondigd, maar God is er voor mij.'

Hij is actief bij gespreksgroepen, en de meeste metaforen die hij dan gebruikt komen uit de bijbel. Zoals Mozes die de opdracht krijgt om door de Rode Zee te trekken. Deze vraagt aan God: Hoe dan? God antwoordt: wat heb je in handen? Of bij een vechtscheiding gebruikt Reynaldo de metafoor van de broers van Jozef.

Reynaldo was bevriend met de pastor. Belangrijk voor hem is de nazorg, dat er contact blijft na detentie. Want het laatste stukje vertrouwen dat ze nog hebben, in die ene persoon, als die persoon wegvalt, dan valt alles weg.

Eén voordracht voor een schoolklas heeft bijzonder veel indruk bij hem gemaakt. Toen ze hem vroegen waarom hij vast had gezeten (een overval), werd er direct gereageerd: 'weet je wel wat je gedaan hebt?', 'weet je hoe het voor mijn moeder was?' Dat was voor Reynaldo een belangrijk moment tot nadenken en opschrijven wat hij anders wilde gaan doen.

Tot slot

Rond het thema “Verbonden met welke geest?” hebben we twee inspirerende dagen mogen beleven, waarin volop ruimte was voor ontmoeting met elkaar, voor ontmoeting met nieuwe ideeën, voor het delen van ervaringen. Met al deze nieuwe ‘geestelijke’ bagage keerden we (moe maar voldaan) huiswaarts.

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

+++++